Blocnote klein formaat

E. du Perron

bron
E. du Perron, *Blocnote klein formaat*. L.J.C. Boucher, Den Haag 1936

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/du_p001bloc01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

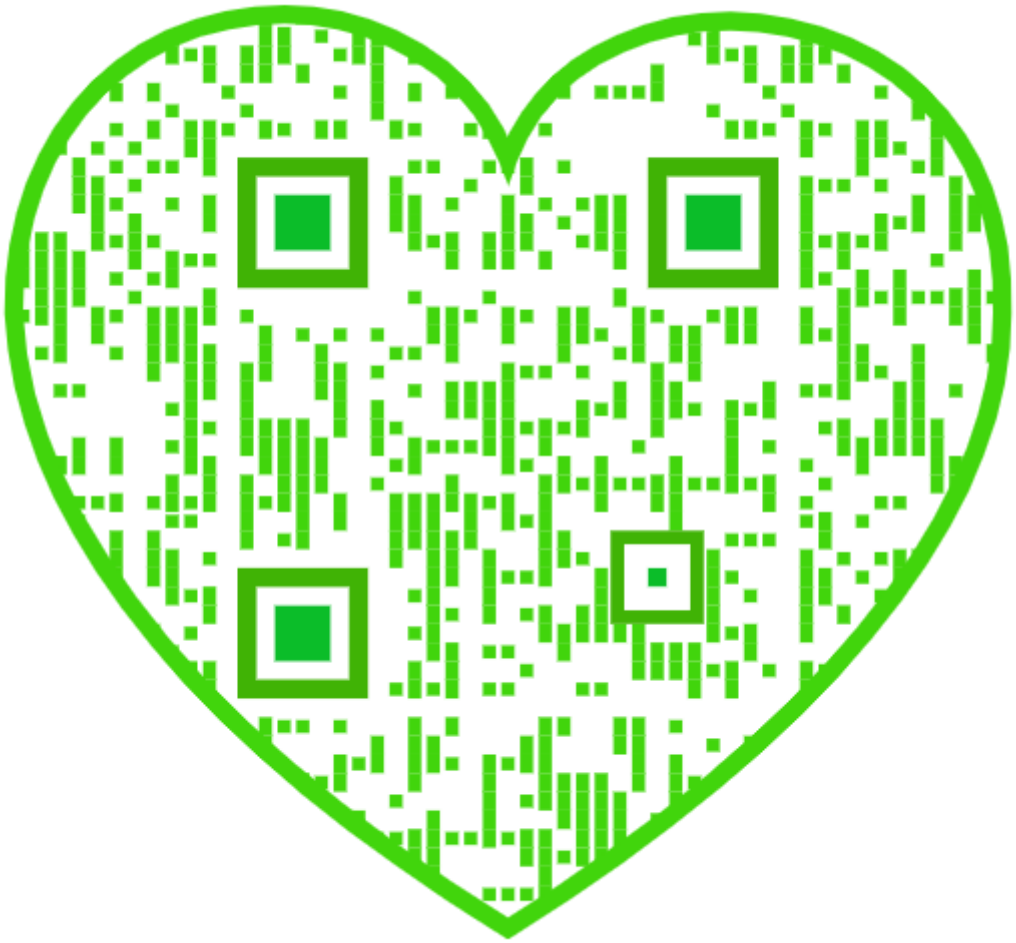

Aan Giacomo Antonini

[1]

1930. - Brussel, stad waar ik 8 jaar tevergeefs getracht heb met de dingen in harmonie te raken. Ik leed van de onvermijdelike optochten, die Gr. (na Holland) juist zo bizonder verkwikten; Gr. van zijn kant begreep niet hoe ik het in Holland harden kon (maar dat was voor *mij* een afwisseling) en verweet mij tot de ‘schandelik gesteriliseerde trams’ in Amsterdam. En opeens, na een bezoek in het Rijksmuseum, schreef ik hem een onstuimige brief om Rubens te verslaan met Rembrandt.

Maar dat alles is lyriek. Men zou op ‘wetenschappelike’ manier moeten kunnen verklaren waarom Brussel, dat toch veel goeds heeft,

een zo hopeloos karakter vertoont, niet alleen van ersatz, maar van schamelheid, van benepen armoede tot in de vriendelikste hoeken, in de tevredenheid van de voorbijgangers en de opschepperij die zo vaak aan Marseille herinnert, in de simili-parijse finesse en de echt-vlaamse oubolligheid.

Toen prinses Marie-José zich verloofde met de prins van Piémont werd de brusselse feestvreugde even gestoord: een jong italiaans socialist loste een schot dat volgens alle deskundigen missen moèst, maar werd door de dappere agenten ter plaatse neergeknuppeld en zwaar gehavend naar het Paleis van Justitie gesleept, terwijl de prins, die zich volstrekt niet verwaardigd had op het misbaar te letten, de menigte verrukte met een nieuwe glimlach. Donderend applaus - zoals trouwens voegde bij een zo kinematografiese heldhaftigheid - en 's avonds stonden de kranten vol van het gezicht des assassijns, de glimlach des

prinsen en de snorren der agenten. Zelfs een italiaans fascist die uitbundig had meegeknuppeld werd niet vergeten en gefotografeerd op de plaats die hem toekwam: naast en tussen de agenten. Zodat tenslotte alles nog bijdroeg tot de feestvreugde; behalve misschien voor één agent in burger, die zo ijverig op de moordenaar was toegesprongen dat hij, door de anderen voor diens spitsbroeder aangezien, een bijna even korrekte mishandeling had ondergaan...

Het proces dat erop volgde dreigde heel wat meer gevaar op te leveren. De socialistiese advokaat van de beklaagde moet hebben uitgeroepen: - Mais monsieur Mussolini lui-même est un assassin et un goujat! - wat wel daverende echo's moest wekken in de italiaanse pers; beledigingen werden zelfs geuit aan het adres van de charmante prins die het misschot had uitgelokt, toen de prokureur-generaal met één simpele vraag alles weer in bedwang

kreeg: - Si le prince de Piémont n'était pas digne de toute notre estime, je pense que le roi Albert ne lui aurait pas donné sa fille?

[2]

Zodra een auteur - d.i. iemand die meestal de neus ophaalt voor de vuiligheden van de politiek - zichzelf of het personage dat hem vertegenwoordigt met een politieke misdadiger vergelijkt, voelt hij zich meestal toch slecht op zijn gemak. Er zijn auteurs die ontzettend amoreel hebben weten te zijn zonder ooit iemand anders te bederven dan enige jongelieden uit de gegoede burgerstand; en V.'s lievelingsteorie was dat men alle pennevoerders ertoe moest brengen om de schelmenroman van deze tijd te schrijven: ‘want als ze zich allemaal inspanden om de *picaro* van hun dromen op papier te krijgen, zou men een beetje kunnen lachen en een treurig idee krijgen van de vindingrijkheid van de Pen-Club.’ Daar is natuurlik altijd nog het ‘leven van de

geest', maar is dit niet al te zeer een van die verouderde patentmiddelen die door onze vaders zo koppig werden opgespoord, tot zij zich moesten neerleggen bij het nieuwste patent en ontdekken dat zij hun kwalen daarmee even straffeloos konden soigneren? Misschien is het 'leven van de geest' nu vervangen door 'vitaliteit'. Men kan er toch even zeker van zijn dat geen auteur een misschot zal doen in het publiek - met zoiets als een revolver altijd.

[3]

De intuïtie van de lezer is, zegt men, erop vooruitgegaan, is wellicht verder op te voeden en door de auteur in zijn berekeningen op te nemen. Maar, zegt D., als alle auteurs een beroep gingen doen op deze gevorderde intuïtie, zou de verdeling in kategorieën en rangen niet meer gemaakt moeten worden voor de auteurs maar voor de lezers; en men zou de ene prijsvraag na de andere moeten uitdenken voor de lezende wereld, vanaf de roman voor

telefoonjuffrouwen tot de kategorie waarin de lezers zouden worden verondersteld de gedachten te kunnen aanvullen van de grote huiskamerfilosofen, genre Maeterlinck.

[4]

Hoe zou men tegenwoordig reageren op iemand die zijn brieven schreef op uitgezocht perkament, met gekleurde inkt en versierde beginletters? Ik kan naar sommig briefpapier al niet kijken zonder met iets van angst te bedenken dat men er eigenlik een miniaturist bij zou moeten ontbieden, wilde men het behandelen naar zijn waardigheid. Wonderlik genoeg blijkt deze gedachtegang juist geheel verkeerd te zijn, want dit papier treft men vooral aan bij lieden wier afwezige beschaving ‘vertegenwoordigd’ moet worden door de beschaving van hun papier. Van *hun* papier, waar zij het toch kozen - precies zoals de verliefde kantoorklerk de verzen *kiest* die bij zijn meisje voor hem moeten spreken. Men

wordt wreed als men geneigd raakt te vergeten dat voor het gros van het mensdom dit prestige het enig mogelike is, en dat zelfs de grootste voordrachtkunstenaars aangewezen zijn op het meer of minder opbouwen van een soortgelijk talent.

Mooie historiese anekdote: twee voordracht-kunstenaressen spreken over een afwezige derde: - Ik dacht eigenlik dat ze boos was, maar dat schijnt toch niet zo te zijn. Dat komt, laatst zei ze nogal stroef goeiendag tegen me, en dat krijg je er nou van in ons vak, hè, we zijn zó gevoelig voor intonatie geworden.

[5]

J.C.B. had een opmerkelike manier om bepaalde kollega's te verdedigen: - Neen, je doet hem toch onrecht, zie je, hij heeft toch een zekere... - Wat? Intelligentie? - Neen, intelligent is hij natuurlik helemaal niet, maar je onderschat hem toch, hij héét een zekere... - Wat dan? Gevoeligheid? - Ja, neen, gevoe-

ligheid is het misschien ook niet; maar hij heeft toch een... Neen, ik zal je zèggen waarom je'm niet lezen kunt. Dat komt omdat het een fluim is, zie je; het is typies een fluim, daarom kun je'm niet lezen.

[6]

Ik zat in gezelschap van C.V. toen iemand de naam van een vermaarde haagse recensent uitsprak; C.V. viel hem in de rede met: - Ajesses, jij gebruikt altijd vieze woorden! - Ik zei: Waarom? mag u hem zo weinig? Het lijkt mij een mijnheer... - Hij sneed af: Neen, dat is-ie nou juist niet! Maar enfin, dat hoèft ook niet. - En deze tweemaal in de vlucht precies raak geschoten man vertegenwoordigde even precies het begrip ‘priester in de schoonheid’ voor de haagse bourgeoisie.

[7]

Nov. '31. - In zijn kroniek in *De Gids* noemt M. Nijhoff (geb. 1894) Ter Braak (geb. 1902) een jong denker, zoals Ter Braak Nijhoff

wellicht een niet meer jong dichter zou noemen. Het is altijd leerzaam wanneer een niet meer jong dichter aan het denken raakt over de geschriften van een jong denker; niet alleen is het specifiek-dichterlike denken (waarin immers zoveel filosofie als vanzelf ligt ‘neergezogen’) altijd verrassend voor niet-dichterlike denkers, maar ook het leeftijdsverschil is hier van een eminent belang. Ter Braak kan er op twee wijzen zijn voordeel mee doen: als denker sec èn als jong denker, wanneer hij bij Nijhoff leest: *De knutselaar dicht zijn gevoel, de dichter voelt zijn gedicht*. Zo'n zinnetje is frappant niet alleen, maar synteties, dichterlik alomvattend. De denker sec moge wensen dat de knutselaar, om tenminste rasecht te blijven, zijn gevoel wat minder *dichtte*, en dat de dichter misschien beter deed nog wat meer te doen dan zijn gedicht *voelen* alleen. Maar hij bedenke dan dat hij van een verkeerde logika uitgaat, dat de diepte van het dichterlike den-

ken slechts door een zekere dichterlikheid van... denken kan worden nagestreefd. Hoe zou men anders ook de volgende zin verstaan, die zeker niet minder diep is? *Men komt pas tot de natuur door wedergeboorte, en het gewone woord is een voltooiing der wortels*. Als de dichterlike gedachte eenmaal is ‘losgestoten’, zoals wij elders van Nijhoff leren, regent het ook trouvailles. Wij slaan maar een paar regels over, om te lezen: *Bloemen echter ontspringen uit de diepte, niet uit de breedte van den bodem*.... Kàn men na zoiets eigenlik nog denken, is hier dromen niet het enige dat de lezer niet misvoegt? Wij dromen dus verder... Bloemen groeien uit de diepte, ijsbloemen daarentegen ontstaan over de gehele breedte van een ruit. Ja, en er zijn gedichten als ijsbloemen (die van Dr. Boutens vaak), zoals er gedichten als bloemen zijn (al wordt daar meer over gesproken dan dat men ze ziet). IJsschotsen daarentegen vertonen een

bedriegelike breedte, terwijl zij toch in de diepte van het water zijn weggezonken; hun breedte is een zwevende. IJsberen dansen er soms overheen en werpen hun schaduw op deze zwevende breedte. O, die schaduw der ijsberen!... heeft Nijhoff wel bedacht dat zelfs een bloem haar schaduw kan laten vallen en dat voor deze schaduw altans een zékere breedte van bodem weer noodzakelik wordt? Mag het dichterlik denken ongevoelig blijven voor de schaduw van een bloem? men mag, men moèt het betwijfelen. Er was misschien toch een dichterlik hiaat juist, in dit denken; wat bedroevend zou zijn, want de vergelijking aan de hortikultuur ontleend was bij uitstek overtuigend. Wij vragen Nijhoff ons nogmaals te redden: laat ons een pooltocht dromen en teruggaan naar de ijsberen. Deze dieren, ofschoon als gevaarlik bekend, hebben een zuiverwitte pels en vertonen geen neiging tot kopjesgeven.

[8]

Maart '32. - Aan M.t.B., destijds leraar: Ik stuur je gelijk hiermee een boek over Multatuli, in de hoop dat het je evenzeer moge warmen als het mij deed. Maar als je de voorzichtige manier ziet waarop een bewonderaar als deze De Gruyter hem bijv. tegen Potgieter weer verdedigt! Dan liever nog zo'n Marie Anderson, die hem in 1001 keukenmeidenpraatjes portretteert maar die tenminste rustigweg schrijft: *Multatuli is de eenige geniale auteur van Holland* - uit. Men zou er toch ook niet toe komen om Potgieter (of zelfs Huet) met Nietzsche te vergelijken? Waarom dan telkens weer dit vergelijken van Multatuli, van een nog springlevend genie, met dat kunstmatig voortgepredikte talentje van een Potgieter, dat alleen nog maar bij de genade van het middelbaar onderwijs bestaat?

Onthullend zijn sommige details uit het boek dat ik je zend, bijv. uit de geciteerde korrespondentie van Multatuli met Huet. Op een dag

schrijft hij hem: ‘Ik vertel u dit beetje uit mijn leven niet om uwentwil; ik vind te weinig weerklank bij u om intimiteiten mee te delen.’ En dan: ‘Ik weet wel hoe u over me denkt: die man weet niet wat hij wil, enz.’ En dan, ik citeer nu woordelik, hoewel uit het hoofd: *Ik ben niets vriendelijk omtrent u gezind. Ik verdien beter dan uw stijve briefjes*.

Verrukkelik is dat. Deze man die van temperament geen Hollander was, kon zich zoiets veroorloven, zonder een moment (met hollandse logika) te veronderstellen dat hij in de ogen van de ander zich op die manier ‘blootgaf’, vernederde misschien; neen, hij gaf die ander een standje, doodgewoon, als een grand seigneur en zoals hij het Van Twist (tienmaal meer Hollander en tienmaal stijver) voor het front van de hele hollandse natie gedaan had. Het mag zijn dat Nietzsche dieper, knapper, geschoolder is, maar Multatuli was zeker niet minder *begaafd*. Voor de mensen die in hem

een ‘mislukte Nietzsche’ willen zien, kan men bovendien altijd vaststellen dat de *Max Havelaar* twaalf jaar vóór het eerste optreden van Nietzsche geschreven werd. In ieder geval, neem een gezelschap van voor ons de allergrootsten: Nietzsche, Stendhal, Dostojevsky, Poe zitten aan tafel - Multatuli komt erbij: hij zit volkomen op zijn plaats. Maar waar ter wereld zou men Potgieter moeten zetten, als men hem toevallig ook binnengelaten had? Zelfs met kalot en pandjas - dans toute sa gloire, enfin! - zou hij er toch hoogstens, zwijgend en staande, het vlees hebben mogen voorsnijden?

[9]

Er bestaat een religieuze geest voor werkeloze mevrouwen zoals er een filosofie voor dezelfden bestaat. Julien Benda's *Lettres à Mélisande (pour son éducation philosophique),* waar het principe bewust en met de nodige reddende ironie wordt toegepast; maar daar-

naast de prachtuitgaven van Augustinus, de *Beatrijs* van Boutens (zo volmaakt in overeenstemming eigenlik met het altijd-even-onnozele prentje van Rie Cramer), bepaalde tekeningen van Toorop, de ‘gedichten’ van Miek Jansen desnoods, dit alles vormt voor deze naar geestesvoedsel hunkerende zielen één sfeer, zoals het katolieke kind met dezelfde liefde een madonna van Murillo in zich opneemt als een blauw-en-goud heiligenplaatje. Er is nooit reden om te protesteren, als men deze ‘kommunies’ maar van hoog, of van laag genoeg beschouwt.

Een bestudering van de degelikste geschiedenis der wijsbegeerte vervult met een onzekerheid die alleen relatief op iets anders neerkomt. Het gaat hier tenslotte alleen om een scherper onderscheidingsvermogen, een beter opgevoede smaak.

Zij, die niet met hun geloof in God *de* waarheid bezitten en naast God sterker dan alles

geworden zijn, blijven overgeleverd aan hun vrije keuze, die door de grilligste levensomstandigheden bepaald worden kan. De wereld verklaart zich voor hen uit een botsing van persoonlikheden, waaruit de hun sympatieke als kampioenen te voorschijn komen, als goden, bij gebrek aan God. Zo vindt men Spinoza, Hegel, Nietzsche, en anderen Blake, of Yeats, of Rimbaud.

[10]

Men zou een *Vie Imaginaire* willen lezen van Hegesias, de filosoof die ‘overreedt tot de dood’. Deze pessimist was een ex-hedonist. Het doel van het leven is genot (hedonisties axioma), en aangezien het leven per se en altijd een ellende is, wordt het plicht het te weigeren en zelfmoord te plegen. Het is op deze manier gezien van een onomstotelike logika; een behoorlik mens zou geen uitvluchten meer mogen zoeken. Het essentiële is alleen dat deze man eerst hedonist geweest is.

[11]

Spa, Sept. '32. - De onlangs vermoorde franse president Doumer, een van de afschuwelikste koppen van ‘père noble’ die men zien kon, heeft een boek geschreven dat *Livre de mes Fils* heet. Aan de andere kant bestaat over hem een parijse legende die wil dat hij zijn 4 zoons door de oorlog heeft laten opeten om president te worden. Men zou dus kunnen denken dat zijn boek aan het leven en sterven van deze zoons gewijd was, en vóór zijn eigen dood kwam het niet in mij op om het zelfs maar in te kijken. Nu het (gedurende het proces van zijn moordenaar) tot in dit stadje achter iedere winkelruit ligt, maakte het mij nieuwsgierig. Op de manchette heeft de uitgever in rood laten drukken: *Ce livre du grand patriote, de l'illustre Français qui est mort stoïquement après avoir donné quatre fils à la Patrie, guidera les enfants de France dans la voie du devoir*.

Ik weet nu dat van zijn zoons in dit boek geen

sprake is, maar het is daarom niet minder tragies; het is angstwekkend omdat het eenvoudigweg - met een soort eenvoud van het genie - het domste boek van de wereld is. Het is niet een dom boek waarom men lachen kan; dat op eigen manier innemend weet te zijn; het is van een domheid, zó doordrongen van haar gelijk, van de absolute redding voor *alle* dommen die zij brengt, dat het aandoet als een natuurverschijnsel, een even vanzelfsprekend als onverklaarbaar kwaad, waarnaar men kijkt met stokkende adem maar waartegen men geen vinger uitsteekt. Als men een oude vrouw met lepra behebt een kinderasyl zag binnengaan en alle kindertjes knuffelen, zou men op dezelfde wijze verlamd zijn. Dit boek, in de meest vulgariserende en vulgaire stijl geschreven, immers bedoeld als de laatste waarheden en voorschriften van een weldenkend vader aan zijn nageslacht, bevat niet één frase die het tegenspreken waard is. *Iedere* banaliteit,

die voor het doel: konfijten van de staatsburger, dienen kon, werd hier met nimmerfalend instinkt bijgezet. *Il y a des choses qui ne se discutent pas,* staat er ook nog, en men zou het gaan zien als een bizondere gave van God aan wijlen president Doumer, als dit inderdaad zo was; want hoe zou deze geest ook maar iets hebben kunnen toevoegen aan al de palen-boven-water waaruit zijn boek bestaat? De wereld is verdeeld in diverse landen; elk land heet voor de inboorlingen ervan vaderland; elke inboorling heeft vier dingen te zijn: mens (d.w.z. wat in dit verband zo heet), stichter van een familie (steeds met het oog op het vaderland), staatsburger, en patriot; hiervoor legge hij iedere karaktertrek af, die niet opgesloten kan worden in de engste en platste kudde-katechismus, die door de engste en platste hulponderwijzer zou kunnen worden samengesteld. En hij *is* er dan; en als God en Vaderland hem welgezind zijn, *komt* hij er

ook nog - bijv. hij brengt het tot president van de republiek. Dit boek is tenslotte zo eenvoudig, dat het te resumeren valt in één voorschrift: ‘Span alle krachten in om te worden tot een gedisciplineerde imbecil, en prijs u dan gelukkig met de verzekering dat ik u en mij als zodanig gelukkig prijs’.

Er zijn mensen, doodgewone, doodrustige en doodnette, die toch reeds twijfelen aan de hogere eigenschappen van staatsleiders en soortgelijken. Zij doen beter met dit boek ongemoeid te laten, op straffe van voorgoed bevestigd te worden in een toch wat eenzijdige opvatting. Dat de man die *dit* boek kon schrijven, hoofd werd van een Staat, is een soort laatste woord van de domheid, iets als een doodvonnis van iedere intelligentie, zonder hoop op appel. Tegen deze overmacht van de gemeenplaats wordt ieder verzet nutteloos; dit is de topvorm en tevens de volledige opbrengst waartoe de georganiseerde karakterloosheid

van eeuwen in staat blijkt, dit is de domheid die zelfs door geen parodie te overtroeven zou zijn, dit is...

Zoveel woorden om uit te drukken wat misschien iedereen vooruit wist en ik alleen niet, om te bewijzen hoe grenzeloos naief ik nog ben; maar dan - er is een lezersnaiefheid die intreedt bij ieder nieuw boek dat men begint, of men zou niets meer begrijpen van het probleem van Raskolnikov na een leven van de Borgia's, niets van *Dominique* na de *Liaisons Dangereuses*. En alles heeft zijn nut. De president is bezweken met het historiese woord: 'Tout de même, tout de même'... Nu ik dit boek bekeken heb, zoek ik tenminste niet meer naar de diepere betekenis daarvan.

[12]

Taine over Mérimée: *Il a vécu en amateur: on ne peut guère vivre autrement quand on a la disposition critique*.

Maar men zou erbij moeten zetten: ook tegen-

over zichzelf - wat ongeveer betekent: een eerlikheid zoals 99 % van het mensdom zich niet kan veroorloven, omdat men niet alleen een bepaald karakter zou moeten hebben, maar ook nog bepaalde levensomstandigheden.

En toch is het ‘amateurschap’ op zichzelf al een uitvlucht: in de werkelike botsing tussen leven en kritiek is het enige gevolg waarschijnlik zelfmoord. En zoiets is zeker geen *oplossing* van het leven, maar of het een overwinning zou zijn of een nederlaag valt met gelijke kansen te overwegen.

[13]

Ik heb altijd volkomen kunnen meevoelen waarom Stendhal de behoefte had zich vulgair te gedragen in gezelschap van George Sand (blauwkous en tegelijk kringjuffrouw uit die tijd), en waarom Alfred de Musset hem charmant bleef vinden terwijl zijn vriendin zich vol gepikeerdheid over hem uitliet. De oplossing vindt men in de prachtige brief

van Adèle Gaulthier, geb. Rougier de la Bergerie, na de mislukte attaque van Stendhal (Dec. 1836 - hij was toen dus 53 jaar): *N'ayez point de regret de votre journée; elle doit compter pour l'une des meilleures de votre vie, et pour moi c'est la plus glorieuse! J'éprouve toute la joie d'un grand succès! Bien attaquée, bien défendue, pas de traité, pas de défaite, tout est gloire dans les deux camps... Beyle, croyez-moi; vous valez cent mille fois mieux qu'on ne le croit, que vous ne le croyez vous-même, et que je ne le croyais il y a deux heures*.

Ook om het verschil te illustreren tussen een quasi- en een werkelik intelligente vrouw, zie ik geen beter voorbeeld.

[14]

Dec. '32. - Er wordt bij ons ieder jaar betrekkelik weinig gekreëerd, veel gekritiseerd en misschien nog meer gepolemiseerd; zoiets houdt de levende letteren levend. Op iedere

hoek van de straat vindt men gelukkig nog een mijnheer die op het juiste ogenblik verklaren kan dat dit alles met de Ware Kunst niets uitstaande heeft.

Toch blijft de polemiek een voortreffelike manier om ideën te luchten met een maximum van reële belangstelling en een minimum van nutslezerij; polemiek kan in twee opzichten voldoen, spekulatief en lyries, en is grofweg te verdelen in twee kategorieën: de ‘hogere’, waarin men in de eerste plaats ideën zegt, maar het oor van de tegenpartij benut als een soort reden van bestaan, een lokaliserend en bijgevolg koncentrerend voorwerp, zonder hetwelk men al die ideën misschien niet, of niet zo duidelik, zou zeggen; - de ‘lagere’, waarin men als het ware de ideën benut om het oor met enig recht te mishandelen. Deze lagere soort nu is nauwer verwant aan de lyriek, behoort geheel tot dezelfde familie, ofschoon zij veel minder geniet van een tradi-

tionele publieke achting; maar, zoals het met lagere dingen meer gaat, het gemis aan achting wordt ook hier vergoed door een veel sterkere nieuwsgierigheid. Het is wonderlik, zo gretig als de verachters der polemiek over het algemeen juist de rubrieken lezen waarin zij welig tiert. Een afbrekend artikel is in direkte lijn niet opbouwend, een persoonlike aanval meestal niet waardig; de vraag is alleen of men, filosofies of menselik, van de superioriteit-an-sich van waardigheid en bouwen overtuigd moet zijn. Als het afbetalen van een schuld een zich verrijken heten mag, welke positieve kwaliteiten mag men dan niet toekennen aan het bombarderen van een domheidsbolwerk? Het is niet alleen een kwestie van temperament, zoals men zich in oppervlakkigheid zou kunnen wijsmaken; de prestatie van het individu in kwestie, het *wie*, is ook hier het enige dat beslist - en juist omdat een redelike verdediging, zelfs van de lagere pole-

miek, zo weinig bezwaar oplevert. Er bestaat een polemiese lyriek, van een kracht en een grootheid die door weinig berijmde wolkenbestijgingen wordt geëvenaard. (- Maar ik *houd* niet van al die polemiek! zegt de mijnheer van de Ware Kunst, als zijn waardigheid het karakter heeft aangenomen van een paraplu die als rapier gebruikt werd.)

Dit wil niet zeggen dat van Saturnus uit beschouwd de lagere polemiek niet nutteloos zou zijn. De hogere evenzo, trouwens. De lyriek niet minder. En de poëzie, en al de meesterwerken van deze wereld, die zoveel tranen en zweet gekost hebben, het moet alles zelfs *even* onbelangrijk zijn, als men maar hoog genoeg op Saturnus komt. Helaas voor wie leven op deze wereld, en in de levende letteren van Nederland! De lagere polemiek doet zich dan voor als een genre dat misschien te veel, maar zeker te slecht, beoefend wordt; de hogere wordt wat minder beoefend, hoewel niet min-

der slecht. Er zijn weinig polemisten die erin slagen de idee dood te slaan *met* de tegenstander, maar er zijn er misschien nog minder die de idee *in* hem doodslaan zonder hemzelf te deren. En een persoon, in Nederland vooral, zit meestal zo vast aan zijn idee! men hoeft de idee nog niet eens met bizondere kracht te haten om dan weinig behagen te scheppen in de persoon - en toch geloof ik dat er meer personen zijn die ons met hun ideën verzoenen dan andersom, als ik het mijzelf afvraag.

[15]

- Ik ben van nature goedig, zei J., in het kontakt zelfs met z.g. vijandige mensen; voor ik het zelf weet begin ik hun goede kanten te zien. Daarentegen ben ik volmaakt alleen als ik met het witte papier voor mij zit, en dat troost mij dan ook over alles.

- Ik ben van nature precies zo, antwoordde D., maar het ongeluk wil dat mijn temperament, of misschien ook een soort discipline, mij deze

goedigheid prakties weer afneemt; misschien vooral omdat ik mij gebonden acht tegenover wat ik schrijf als ik werkelik alleen ben.

[16]

L. zei, sprekende over het huwelik van zijn dochter dat juist had plaatsgehad: - Ongelooflik, zoals je als vader cocu kunt zijn.

Clara M.: - De mannen hebben zo'n bezitsinstinkt, dat ze zich doorlopend cocu voelen. A.M.: - Er is iets van waar, maar je holt door, - als altijd wanneer men intelligente dingen zegt.

[17]

H. verwonderde zich dat niet meer vaders eroties op hun dochter verliefd worden, d.w.z. bewust en niet op de ‘normale’ manier (overweging terwijl zijn eigen dochtertje 9 maanden oud was).

Er staat zoiets in *Eugénie de Franval*, van Sade, een van de minst onleesbare verhalen van deze auteur. Franval, die zijn vrouw haat, voedt zijn dochter Eugénie op, met de bedoeling dat

zij later zijn enige volmaakte maîtresse zal zijn. Het is als idee iets sterker dan het toneelstuk *Milmort* van de heer Demasy, dat zich op een nietzscheaanse levenshouding beroept en tenslotte op een lawaaivertoning neerkomt, tot in het ‘diaboliese’ verwant aan Barbey d'Aurevilly.

[18]

Juni '33. - Bij iedere nieuwe gewichtigdoenerij in de Pen-Club, bij iedere nieuwe botsing van belangen onder dit soort ‘representatieve’ auteurs, denk ik aan die enkele figuren die door de letteren niet besmet werden, die *zindelik* wisten te blijven, hetzij omdat zij jong stierven, hetzij omdat de walging van het literaire gedoe hen wèrkelik te machtig werd. Het letterkundig leven is vol lachspiegels, met dien verstande dat de lach gereserveerd blijft voor de buitenstaanders en dat de ingewijden ernstig werken aan de lijnen van het karikatuur waarin zij zichzelf zijn gaan bewonderen.

Het is vreemd, zo ongemerkt als de eisen van het literaire leven geweldig kunnen worden, veel tyrannieker soms dan die van de kunst. Zij die zich in de politiek begeven hebben, zei Péguy, en die door de handeling veranderden, zijn de eersten om aan hen die zichzelf gelijk bleven te verwijten dat zij veranderd zijn. De literatuur met banketten en prijzen is een politiek, waarvan de handeling *verandert*. De literaire onzindelikheid overkomt iemand niet minder ongemerkt dan de politieke. Zij die eraan ontkwamen, en niet omdat zij stierven, bleven meestal beschikbaar voor andere dingen. Zij liepen het gevaar van vaagheid dat met deze 'beschikbaarheid' meestal samen gaat, maar zij hielden zich vrij van... dat andere. Een enkele maal slechts bezweken zij aan het nieuwe gevaar: d.w.z. zij erkenden zich als 'mislukt' en kwijnden weg in het besef dat men leven kan zonder literatuur, dat er lieden zijn die altijd volmaakt gelukkig

waren zonder, maar dat het hùn noodlot was de literatuur te willen verwerpen en niet te kunnen ontberen tegelijkertijd.

Voor hen die, door soortgelijke gevoelens bevangen, toch dit drama niet in willen gaan, zou men een Antikul-Club willen vormen, met enkele bepalingen maar; de grootste moeilikheid is echter dat de leden (zij zouden geen lid mogen zijn van enige andere literaire vereniging ter wereld) te gering in aantal zouden zijn. Ik zou hierover willen praten met M. Nijhoff, clubliterator van gevestigde reputatie, om te weten wat hij ervan denkt; hij die in *De Gids* onlangs de opmerking plaatste dat mijn ‘heftige kritieken’ uit de tijd zijn van '80 en dat ik mijzelf geen dienst bewijs door ‘nog altijd '80 te spelen’. Ik heb niet willen zeggen dat ‘beschikbaarheid’ en zindelikheid per se samengaan, en ik twijfel (helaas) al aan mijn eigen ‘beschikbaarheid’; des te meer zou ik de impuls willen verraden die mijn ‘heftig-

heid’ veroorzaakt: een behoefte - ja, tòch - aan literaire zindelikheid. En het blijft mogelik dat Nijhoff mij begrijpt, ook als mijn club-idee hem een utopie lijkt, veel meer nog dan mijzelf: men mag misschien toch betwijfelen dat de zindelikheid in kwestie een privilege zou zijn van 50 jaar geleden.

- Maar de Antikul-Club zou in een Hogere-Kul-Club ontaarden, zei mij iemand met veel flair voor deze zaken. Het is helaas waar, en ook hier geldt de kracht-en-zwakheid-tevens der werkelike individualisten: zij heffen zich op als zij zich organiseren.

[19]

Ontmoeting of invloed? - Men is het erover eens dat *Iris* van Perk duidelik in navolging van Shelley's *Cloud* geschreven werd. Bladerend in oude franse dichtbundels vind ik een gedicht, zozeer dezelfde familietrek vertonend dat de gelijkenis nauweliks een toevallige kan zijn. Het komt voor in *Les Récréations Poéti-*

ques, amoureuses et galantes, par le Sieur Du Four (de la Crespelière), docteur en médecine, Paris 1619:

Enigme Madrigal

Je nais du Soleil & de l'eau,
L'un compose mon corps, & l'autrelerend beau,
Des plus vives couleurs je suis toujours parée,
Aussi tôst qu'on me void dans le milieu de l'air,
Mais je suis de peu de durée,
Car je m'evanoüis tout ainsi qu'un éclair:
Ce n'est pas que sans eau je ne puisse bien estre,
Car sur les plumes des oyseaux,
Et sur les belles fleurs ma gloire est de paroistre,
Mais j'eclatte bien plus dans l'air et dans les eaux;
Au reste ma figure est ronde,
Et je fais souvenir au monde
Des crimes qu'il a faits autant que je le puis;
Lecteur, devine qui je suis.
C'est l'Iris ou l'arc en Ciel.

Men is hierna geneigd te geloven dat de Iris van Perk geboren werd uit een Wolk en een

Raadsel, ondanks haar eigen getuigenis, in de regels die iedereen kent, over deze aangelegenheid.

[20]

Zodra een vrouw de pen opneemt, denkt de lezende man instinktief: ‘Hier krijgen wij de ontsluiering van specifiek-vrouwelike geheimenissen, of voor het minst een flinke portie vrouwelike ijdelheid’. Maar sedert ongeveer iedere plankenvrouw met sukses haar mémoires publiceert, zijn de stoutmoedigheden à la Marie Bashkirtseff niet alleen verre overtroffen, maar ook de erotiese specialiteiten der Raymonde Machards en andere Edith Werkendams. De mémoires van Sarah Bernhardt waren misschien alleen nog maar geladen met wat men destijds algemeen moet hebben aangezien voor een rechtmatig zelfgevoel, maar sinds Isadora Duncan haar ‘eerlikheid’ heeft uitgeschreven, sinds de herinneringen van de ex-mevrouw Maeterlinck geb. Leblanc, sinds hoe-

vele anderen? is het schijnbaar uitzonderlike tot norm teruggebracht. De meest mannelike lezer mag er voortaan wel op rekenen dat hem, naast de agressieve warhoofderij die vooral op kunstgebied deze geschriften pleegt te kenmerken, ook een agressief exhibitionisme in de schoot zal worden geworpen. Men dankt aan het genie van Freud niet alleen zulke onfeilbare onthullingen als het psycho-analyties portret van Edgar Poe in twee dikke delen door de goede leerling Marie Bonaparte, zijn invloed heeft ook al het ‘verdrongene’ bij een bepaald soort schrijvende vrouw te voorschijn gebracht; in gulpen inkt stroomt het tegenwoordig los, en als de kunst er tenslotte weinig mee gebaat blijft, de psychologie, ook die van de amateur, heeft het recht niet de ogen te sluiten voor deze specimina van menselikheid. Al of niet freudiaans gerechtvaardigd, het zou onjuist zijn zich te desinteresseren van de artistieke malloot. De kruising ‘bacchante

en non' is voor haar het ideaal; bereikt zij dit niet direkt op het gebied van Freud, dan is daar nog de 'grieksche oudheid', waar het eenvoudig niet missen kan. Er is maar één vereiste voor: schrijven en denken met hoofdletters over alle bestanddelen der Kunst; hoe mistiger, hoe meer hoofdletters, en hoe meer de Kunst een Tempel wordt. Met enige sluiers van Kunst wordt men zonodig oneindig keren vestaalse maagd; met wat meer nuchterheid blijft men nog altijd priesteres van Venus; op het voornaamste kan men rekenen: dat de liefde voor het schandaal in de kerk bevredigd wordt. Ik voor mij heb in deze lijn een bizondere voorkeur voor de mémoires van Isadora Duncan, al komt dit misschien alleen door de toevallige volgorde waarin ik het soort literatuur inkeek of las. In ieder geval lijken ze mij een volwaardig en representatief specimen, en voor jongere zusters een moeilik te kompleteren reisgids voor de oorden waar

men, dank zij een gelukkig mengsel van onverteerde kultuur en strenggekultiveerde aanstellerij, in het bezit komt van een autentiek-hysteriese genialiteit. Het ‘geniale’ is voor de plankenvrouw bij uitstek verwerfbaar, ook waar omtrent het ingeborene van dit bestanddeel nog alle twijfel mocht blijven bestaan; het heeft slechts één onmisbaar kenmerk: dat het meer dan elders met de erdoor aangedane op hol slaat. Misschien zijn er mensen die menen dat het geniale bij een aktrice of danseres haar gemakkelik parten kan spelen op papier - ik spreek dit tegen: sinds de formules van Freud immers bij *iedere* uiting de sleutel verstrekken tot het essentiële, zijn de mémoires ook van deze vrouwen (die men gerust beschouwen mag als het spreken van de patiënt tot de psycho-analyst) integendeel het kostbaarste dokument voor het bepalen van haar genialiteit *waar dan ook*.

[21]

De verdedigers van het toneel beroepen zich op de grote waarde van het schouwspel. ‘Intensifiëring van het leven’ door wat men te zien krijgt; intensifiëring langs het banale, en gebaseerd op de *buitenkant,* maar dit doet er minder toe, want zij zeggen er zoiets bij als: ‘het schouwspel bestaat al voor het kind’. Het erge is dat men ook als zodanig hier met ersatz te doen heeft. Gedurende een opvoering van *Phèdre* en terwijl Phèdre op het toneel stierf, kreeg een juffrouw op het balkon een flauwte: de hele zaal stond meteen omgekeerd en met gerekte halzen om het *echte* schouwspel te zien, van de stervende Phèdre wist niemand iets meer af.

[22]

Veel meer dan Huxley kan Drieu la Rochelle tegenovergesteld worden aan Lawrence: zijn instelling op de vrouw, op de erotiek zelfs, is waarschijnlik wat Lawrence het meest verfoeien moest; zijn intelligentie de irriterendste voor

de overtuigingen van de sexe-profeet. Lawrence, die het werkelik goedkope *Le Dieu des Corps* van Jules Romains de franse ‘verbetering’ van *Lady Chatterley's Lover* noemde en er zich dan met een schouderophalend *very cold potato* van afmaakt, zou bij Drieu (gesteld dat hij iets van franse literatùur begrepen had) al het koudhartige gedoe hebben aangetroffen dat hij zelf ‘verbeteren’ wilde, plus aardig wat talent op de koop toe. Drieu vertegenwoordigt de door zijn ondervinding ontgoochelde, die zich door werkeloosheid of temperament toch telkens weer bedienen moet van het opium van de erotiek; de profeet Lawrence, positieve brenger van een nieuwe boodschap, die het mensdom zou willen regenereren door zijn neo-primitief geloof in de sexualiteit, verkeerde ongeveer in de positie van de filosoof Feuerbach, die na met de hemel te hebben afgerekend niet volledig tot de materie komen kon en zich eveneens op het

sexuele als laatste waarheid aangewezen zag. De libertijn Gille uit Drieu's *L'Homme couvert de Femmes* en *Drôle de Voyage* is een zelfportret. Er is een Pierrot in deze libertijn, die niettemin, evenals Don Juan, de liefde zou willen vinden, eindelik de liefde voor één. Maar zijn enige tragiek wordt, dat hij zich erkennen moet als ‘personage uit een komedie’. Een enkele maal, altijd door Drieu's cerebrale luchtbeklimmingen, die voor hem poëzie zijn, geholpen, zegt hij ‘God’; maar het is niet veel meer dan zijn traditie van kristen die hem ook met dit begrip een beetje would-be-tragies spelen doet. En de absurditeit van het leven wordt voor Gille opgelost door zijn diepste temperament, dat niet vurig maar landerig is; met deze landerigheid behebt voelt hij zich na alle gemopper niet alleen met de absurditeit verzoend, maar erin thuis, en het grote spel van Pierrot-Don Juan bestaat uit strelen en krabben, uit de heilige gevoelswaarheid: ik

krab waar ik word teleurgesteld, en al ligt het aan mij, ik word het altijd.

De analyse van dit personage door Drieu geschiedt met een supreme en dus verachtelike luciditeit; het zal zijn schuld *ook* niet zijn wanneer zijn lezeressen Gille niet even goed hebben leren doorzien als hijzelf. Steeds mokkender en lamlendiger, maar steeds rijker aan ondervinding en intelligentie, die op bedrevenheid in krabben uitloopt en op de rechtvaardiging daarvan door subtiel zelfbeklag - er is aardig wat zelfcritiek in dit alles, maar krijgskunde evenzeer. Het vrouwenkennerschap van Drieu, hoezeer dat van Lawrence ook overtreffend, geeft zich tegelijkertijd bloot: hoe doorvoeld zijn vrouwenportretten ook zijn, het gaat bij hem essentieel om vrouwen waarop het niet aankomt, die nooit de éne (waarnaar ook een Gille hunkert) kunnen vertegenwoordigen, en het is zelfs een vereiste dat zij zonder betekenis blijven, of Gille werd

eerst met recht een vod. Voor de koppigheid van een Lawrence telt Drieu's erotiese wijsheid natuurlik minder dan niets; voor de buitenstaander is zij tenslotte een opvatting van ‘menselike eenzaamheid’, niet minder bewust dan de lawrenciaanse en zeker niet minder ‘van deze tijd’.

[23]

De zenuwdokter van wie ik elders gewaagd heb en die van Multatuli zei: ‘Da-was-een-gèk’, had aan zijn muren *Het heilige schreed* van Toorop met nog een paar reprodukties van diens meest halfzachte voorstellingen en daartussen een grote foto van Mussolini. Zoiets komt toch àl te treffend uit.

[24]

Wonderlik iets: mijn afscheidsstuk als redakteur van *Forum* werd door mijn minst-polemiese vrienden opeens bijgevallen. A.R.H. schreef mij, dat hij langzamerhand was gaan inzien wat mijn polemiseerlust dieper-in bete-

kende; alleen, ik moest trachten *in geestelijke aangelegenheden een besef van rangorde te bewaren,* ook waar ik slag leverde, en: *je hebt dikwijls de vrees voor bang te worden aangezien als je geen ruzie maakt*. Een psychologies verwijt waarmee ik mijn voordeel kon doen, ook indien ik het maar als half juist erkende. E. gaf mij gelijk met de verzuchting: - Hoe afschuwelik dat je in dit land iedereen au sérieux moet nemen!

Maar de grappigste reaktie kwam van een man-van-geest, die zich als leider van een kunstrubriek steeds bedachtzamer had leren uitspreken en die mij dus gispen moest omdat ik mij had uitgelaten over de 'charmes van de sigarenhandelaar' van de ex-seminarist Van Duinkerken.* Het kwam toch werkelik niet

* Men vergeet bovendien zo gemakkelik het punt van uitgang: ik zou over deze charmes niet gesproken hebben als een andere katoliek ons niet had voorgesteld in het uiterlik van de heer Van D. Villon te zien! Het *ont*kennen hiervan bracht mij tot het *her*kennen van wat het wèl kon zijn...

te pas, overwoog hij, om iemand lelik te vinden als men zelf geen Adonis was; mijn opmerking werd hem haast aanleiding tot een mannelik schoonheidsconcours, en een provinciale krant nam met oprechte instemming zijn zienswijze over, er enkel nog aan herinnerend dat men, als men lelik was, dat niet kon helpen. - A.v.S. bracht mij deze laatste toevoeging met een ernstige gelaatsuitdrukking over, zeggend dat hij, van zijn kant, dergelijke argumenten in de literaire strijd juist sterk zou willen aanraden: - Van Duinkerken zou zich dan ook moeten verdedigen en zeggen: 'Het is waar, ik bèn lelik, maar niet zó lelik als Kuyle'. - Maar door het vraagstuk te overpeinzen moesten wij wel merken dat ik de heer Van Duinkerken nooit lelik genoemd had; tezelfder plaatse stelden wij dus een brief op van een sigarenhandelaar die, de zaak bestudeerd hebbende, niet anders dan ontevreden kon zijn: *Als sigarenhandelaar van beroep zijnde, moet ik*

wel protesteeren, immers, zijn àlle sigarenhandelaars dan leelijk? Hopende U zulks in Uw geëerd blad zult willen tegenspreken, enz. Het was een kleine poging mij een denkkracht eigen te maken die bij ons altijd weerklank wekt, en het protest des sigarenhandelaars vond een gunstige ontvangst.

Dit is misschien het grootste gevaar van de polemiek: dat men ertoe komt het domme met een meelachende domheid te bestrijden.

[25]

Iedere overtuiging, iedere argumentatie waartoe men in staat blijkt, kan ons in bepaalde ogenblikken voorkomen als een toevallig door ons ingeleefde rol, en men heeft dan de keuze tussen zichzelf te zien als een (bewust) advokaat of een (onbewuste) soldaat. En het zou een drama op zichzelf zijn - te groot haast voor een heel leven - als men werkelik zou beseffen dat deze ‘bepaalde ogenblikken’ inderdaad degene zijn, waarmee men

het meest het ‘opperste weten’ benadert. De bewuste strijder, de advokaat dus voor een overtuiging, moet in de praktijk balanceren op twee stromingen in zichzelf: die van de rede of de geest, die hem in de steek zou laten zonder de andere stroming: die van zijn gevoel en hartstocht, die hem weer tegenwerkt en zijn betoog ontkracht, waar dit betoog zijn tegenstanders treffen moet niet in hun gevoel, maar in hun geest.

[26]

Geest en handeling. - A.M. (zoveel meer man van de daad toch) werd door E.B. een ‘nationalisme van de geest’ verweten. Hij voerde daarop aan dat de beroemde A.G. hem in een gesprek gezegd had: ‘Ik heb ook gedacht buiten de intellektuelen eerlike en intelligente mensen te vinden, maar neen, nu ik oud ben kom ik daarvan terug. Alleen de intellektueel doet *bewust* het goede dat hij doet.’

[27]

Uit een provinciale krant:

Lyons, een Franschman, kent de eer van de uitvinding van het machinegeweer toe aan du Perron, die Lodewijk XVI in 1775 een 'militair orgel' aanbood, in staat 40 kogels tezelfdertijd af te vuren. De koning verwierp het als te moorddadig en de uitvinder werd uitgemaakt voor een vijand van de menschheid. Du Perron stierf in armoede.

Met een soort vals romantisme interesseerde ik mij vroeger voor het drama van die man; zijn mensenhaat of de haat van de mensen voor hem maakte dat ik in hem graag een 'voorvader' had gezien. Nu, met de komende oorlog voor ogen, interesseert mij alleen nog het fatsoen van die koning, op dit gebied zo superieur aan alle Zaharoffs en Creusots en alle nationale leiders van het ogenblik.

[28]

Kinderfantazie van een jongetje van 5 jaar dat in kleuren en geuren vertelde hoe het een auto

in het water had zien rijden: - Maar gelukkig kwam er toen gauw een andere auto met een touw en die heeft de auto gered.

En de mensen die erin zaten?

- Er zaten geen mensen in.

- O, dat is dan maar gelukkig, anders waren ze zeker verdronken.

Het jongetje, verwijtend: - Maar tante, ze *waren* al verdronken!

[29]

De strijd voor en tegen Kloos als schrijver van de *Binnengedachten* heeft mij niet alleen nooit aangelokt, maar is mij altijd min of meer onbegrijpelik gebleven. Het kan zijn dat dit gewoon een gevolg is van mijn ingekankerde liefde en bewondering voor Kloos' eerste sonnetten, waarbij ik steeds het gevoel blijf behouden dat zij door geen andere nederlandse poëzie worden geëvenaard. Het kan ook zijn dat ik in dit geval met het koele oog van de buitenstaander altijd gezien heb dat men hier

staat tegenover een onmiskenbaar ziektebeeld. Geen enkele bewondering zelfs, die niet op haar beurt te kwader trouw wordt, kan, dunkt mij, deze maandelikse afscheiding anders opvatten, en deze binnenkwaal, die natuurlik niet eens enkel een literaire zijn kan, voltrekt zich niettemin zozeer buiten de wezenlike Kloos, dat het verband hier alleen nog maar door een zeer oppervlakkige logika kan worden gelegd. (A: Dezelfde man schrijft ze toch! - B: Het *is* dezelfde man niet meer.)

Op een veel positiever manier zou men Van Deyssel hard kunnen vallen om het gelukkig eenzaam gebleven deel *Gedenkschriften,* dat werkelik, onder een ongeveer gaaf gebleven hoewel wat slapper geworden schaatsenrijders-virtuositeit met de pen, een zielige levensleegte verraadt. Deze hoogste prestatie in de oudeherenkout *schijnt* met uiterste smaak allerlei dieptes te verhullen en *is* met-dat-al niets dan de fatale epiloog van een kunst waarbij het

uiterlike altijd op schaamteloze wijze het innerlike verpletterde. En wat hier tenslotte toch onthuld wordt, is wat men na Paap's *Vincent Haman* misschien juist gelogenstraft had willen zien: de griezelige misvorming, de ontstellende ondiepte, het uitdrogen of dichtgroeien van de mens onder de woekerplant van de literatuur. Er blijft over: een grijsaard als een andere, precies de tegenstelling van de boeiende en aantrekkelike grijsaards die Casanova en de Prince de Ligne, samen wandelend in Dux, moeten zijn geweest; een oude heer wiens hand, autonoom bijna en toch door hèm gevoed helaas, de pen nog altijd 'meesterlik' vasthoudt. Men zou op de overeenkomst kunnen letten tussen dit schouwspel en dat van de zich onweerhoudbaar in sonnetvorm afkronkelende binnengedachten. Maar het verschil is groter - n'en déplaise de idiote rancune die onder sommige literatoren voortleeft tegen Kloos.

Dit alles heeft met het geestelik beheer van *De Nieuwe Gids* ook niets uitstaande. Toen Van Looy stierf en na zijn dood enige maanden op de lijst van de redaktieleden bleef staan, deed het er al niet toe, omdat het enige verschil met de anderen immers lag in het onbeduidende feit dat deze begraven was. *De Nieuwe Gids* had in zekere zin met ere een graftombe kunnen worden van zijn oude talenten. Zijn schande is dat hij ook nog de prullemand moest worden van wat ons land aan ‘levende letteren’ oplevert.

[30]

Het is inderdaad vooral Wilde's persoonlikheid die waarde geeft aan zijn toneelstukken; dit hele werk is niet veel anders dan een triomf van de dialoog en bijgevolg zwak wanneer men het voorgezet krijgt in een opvoering. Het publieke sukses van Wilde's toneel lijkt ons nu paradoxaal; opgevoerd wordt het van zijn ware aard verwijderd, verdrukt en niet alleen

gebanaliseerd door de akteurs en de z.g. realiteit. In werkelikheid is deze geest nooit ‘reëel’, evenmin als die van Musset, die ook altijd dialoog schreef inplaats van toneel en wiens meesterschap hierin (de grote scène tussen Laurette en de prins van Eisenach in *La Nuit Vénitienne*, het hele *Un Caprice* en *Il faut qu'une porte soit ouverte ou fermée*) voor dat van Wilde allerminst onderdoet. Musset's toneelwerk op zijn best wordt ook te ijl op de planken. Een stuk als *The Second Man* van de Amerikaan Behrman, even handige als goedkope navolger van Wilde, geeft in zekere zin aan wat het hogere soort toneelschrijver te veel en te weinig had: zijn Clark Storey is, vergeleken bij de protagonisten van Wilde, een even banale epigoon als de Philo Vance bijv. die de wildistiese speurhond uithangt in de detektive-romans van de Amerikaan Van Dine, en toch is een dergelijk maakwerk geslaagder, want inderdaad konsistenter, ‘reëler’, als toneel.

Het toppunt dat Wilde's geest soms bereikt, is alleen inferieur voor wie de volmaakte ernst of de tragiek a priori hoger stelt. Wilde als tragikus bedroog zichzelf: de humbug van *Salomé,* teatraal misschien zijn grootste sukses, is in geen enkel opzicht beter dan die van Maeterlinck; maar zijn superioriteit wordt onmiskenbaar wanneer men hem, lezend, vergelijkt met geesten van een verwante struktuur, met een Giraudoux, een Cocteau, met alles wat er naar streeft 'geestrijk' te blijven (al is het onder het etiket 'poëzie') achter het voetlicht, en in deze tijd natuurlik schouder aan schouder met een regisseur. Het blijft waar dat Wilde deze superioriteit vertoont *ondanks* zijn toneel, terwijl de anderen eigenlik geen enkele superioriteit vertonen, of het zou moeten zijn *als* toneel. Wat in *The Importance of being Earnest* méér is dan een briljant society-stuk, ofschoon ook dat, is precies wat de toneelgenieter niet zien en de toneelvirtuoos niet leve-

ren kan. De goedkope trucs in *Lady Windermere's Fan* en in *An Ideal Husband* kunnen overigens gerust worden toegegeven, en *A Woman of no Importance* is het poverst aan genialiteit en bijna niets anders dan een moralistiese draak.

Maar wàt is dan zo superieur aan deze Wilde, die immers ook geen ‘groot schrijver’ heten mag? Een geest die in zijn beste ogenblikken naast Chamfort of La Rochefoucauld op hun best kan worden gehoord. Het is al veel meer dan men zeggen kan van de sociale satyrikus Shaw. Dat hij ook *The Ballad of Reading Gaol* schreef, valt dan nog buiten dit verband.

[31]

Er is een soort gratie van de Duivel nodig om, zelfs als men anarchist is, het leven zó zwart te zien als Céline in *Voyage au Bout de la Nuit,* en er dan over te praten met het gebor-

rel van een ketel die altijd maar overkookt.

Een van de meest poëtiese dingen in het systeem van Freud is de idee dat men in het leven altijd een momenteel (bewust) ik is, in de droom een totaliteit waarin het kind en de gekultiveerde mens samensmelten. Ook als het volstrekt niet zo was, zou men het willen geloven. Evenzo de reiniging, door de droom, van alle onderdrukte verlangens. Deze zelfde reiniging bestaat trouwens ook in de poëzie; vandaar nu dan de naam ‘wensdroom-poëzie’. Maar ook de roman kan op deze manier reinigend werken; zowel Julien Sorel als Fabrice zijn levendgeworden wensdromen van Stendhal - en als men doordenkt, hoeveel reiniging is er dan niet in de polemiek? Zou men niet eindigen met zich af te vragen of de laagste standen van het leven niet reeds hùn reinigingsdiensten hebben en of wij, die in de zomer de keus hebben tussen stikken of door ons open

raam door de radio van onze buren te worden verbijsterd, niet oorgetuigen zijn van een innerlike reiniging zoals wij er zelf nooit een behoefden?

[32]

Inplaats van telkens weer de brieven te herdrukken van Abélard aan Héloise, die al door engelse juffrouwen in romanvorm worden naverteld, zou men in deze tijd vertalingen moeten verspreiden van zijn *Scito te ipsum:* terugkeer tot de ‘mens als maat van alle dingen’, en dat in de middeleeuwen, waarin het ‘ik’ voortdurend opgeheven wordt, waarvan de bekroning haast schijnt te moeten worden gezocht in een mystiek die het best dit ‘ik’ weet uit te drijven om in God opgenomen te worden. - Integendeel, zegt iemand, deze vergroting van het ‘ik’ in God is zelfs individualisties een triomf! - en de katolieke schoolmeester staat niet meer met een idioot gezicht wanneer hij verkondigt dat ‘alléén die persoonlikheden

van belang zijn, die naar God toe groeien'. Maar op eenzelfde manier verklaart Mussolini de werkelike vrijheid van het individu dat zich met overtuiging laat opslokken door de Staat.

[33]

Parijs, Jan. '34. (Gedurende de Stavisky-affaire.)

Ik moest idealen hebben. Nieuwe, niet verouderde. Mij weggeven. Waaraan? Ik zou misschien moeten voelen dat koncentratiekampen volstrekt onvermijdelik zijn geworden, dat..., dat..., en ik voel alleen tegen mij opdringen de smeerlapperij van alle kanten. Krisisgevoel, krisisontwaken, val uit het burgerlike ledikant. En bovendien, 'smeerlapperij' is een moreel begrip, vallend buiten alle technische realiteit. Ruzie haast met G. over de post van W. bij de krant. De toneeldirekteur die opbelt, die dreigt met intrekken van advertenties wanneer zijn stukken niet beter besproken worden. W. meent

dat hij niet méér water in zijn wijn kan doen, G. gelooft dat dit toch onvermijdelik zal zijn. G. is bevriend geweest met de toneeldirekteur in kwestie en meent dat *hij* hier misschien tussenbeiden had kunnen komen. Zijn eerste vraag is: - Waarom heeft W. hem dan ook niet dadelik opgezocht? - W. die toneelman? Wie *is* die man? - Ik barst uit, zeer onverstandig, en spreek van korruptie, omkoperij en ploertigheid. G. doet opeens of hij niets meer begrijpt; hij wil weten wat 'korrupt' betekent, wat 'omgekocht', en wat 'ploertig'. Hij is van nature volstrekt niet zo wereldwijs, maar tegenover mijn wereldvreemdheid, zoals dat heet... Ik breng hem hulde voor zijn levenskennis, maar zeg dat ik onder ons die dingen toch nog zo noemen wil.

Maar ikzelf schreef aan W. over toneel: 'Waarom zou je maar niet van alles zeggen dat het prachtig is? Je hebt immers geen werkelike voorkeuren? dat alleen zou erg zijn. Waarom,

inderdaad, onaangenaamheden krijgen voor het hogere of lagere in dat bedrijf?' - Ik was wijs - levenswijs - toen ik dat schreef. Waarom zeg ik nu opeens tegen G., en al is het dan maar onder ons, dat elke toneeldirekteur die slagen wil een getrapte handelsploert moet zijn?

G. korrigeert dan ook met enig recht: - Waarom een handels*ploert?* Een handels*man*. Ja, een man die toneel verkoopt *is* een handelsman. - Hij voegt eraan toe dat zijn vriend, of ex-vriend, zo sympatiek cynies is dat hij dat zelf altijd heeft beaamd.

Ik: - Zo cynies toch niet of hij laat, in de kritieken die hij betaalt of afdreigt, niet zeggen dat er sprake is van handelswaar, maar van kunst. - En ik eindig met G. uit te leggen waarom men géén water in zijn wijn, d.w.z. in zijn kritieken moet doen; ik spreek over de waarde van een erkende mening, over het erge van meningen die maar half betrouwbaar zijn.

Men is ongezouten eerlik over de ‘kleinen’, en op kosten van de ‘kleinen’, want dank zij *deze* eerlikheid heeft men de reputatie een eerlik man te zijn. En de ‘machtigen’ profiteren van deze reputatie, want over hen liegt men, en het publiek gelooft; de ondertekening is immers dezelfde.

Jawel, jawel, maar... de wereld *is* immers zo? G., hoofdschuddend naar mij kijkend, alsof hij (met de wereld) vanzelfsprekend gelijk heeft, krijgt gemakkelik spel. Als ik eraan terugdenk vraag ik mij alleen af of *ik* degene ben zonder idealen.

[34]

Teater Dullin. *Richard III* van Shakespeare.

De pers zwijmelt; Léon Daudet heeft nooit nog zoiets moois gezien: dit is nu Shakespeare zoals hij opgevoerd moet worden, enz. Nooit heb ik zoiets vervelends en belacheliks tegelijk gezien. Dullin, onvermombaar behebt met het gezicht van een oude naaister, brengt het

tot een gelijkende Lodewijk XI, maar ziet geen kans om Richard III niet op Lodewijk XI te laten lijken. Het décor is een middeleeuws straatje, waarvoor af en toe een groot visnet wordt neergelaten. Een dochter van Copeau speelt een prinssesserol; het is een nieuwe ster, zich noemende Marie-Anne Dasté, en *dirais-je qu'elle a su m'émouvoir?* vraagt Copeau zich af in de krant. Zij is in het straatje (zonder net ervoor), bij de lijkbaar van haar gemaal te keer gegaan als een verongelijkte koncierge; een toon die later gebruikelik bleek te zijn, ook in de ruzies aan het hof. Men mag gerust aannemen - met de stoutmoedige koncepties van dit teater - dat die ruzies inderdaad niet bepaald gestyleerd waren, en toch waren zij zeker ook niet zó. De ongedwongenheid tegenover een shakespeariaanse tekst openbaarde zich in het slaplippige drenstoontje van Dullin, in het gekrijs van de anderen, in de volmaakt potsierlike toneeltjes van doodslaan en lijken

wegtrekken, waarbij men misschien de illuzie mocht hebben Shakespeare te zien opvoeren door een langoverleden kermistroep.

Humbug voor humbug leek mij de *Coriolanus*-opvoering van de Comédie Française nog beter. Hier had men tenminste van Shakespeare kompleet Corneille gemaakt; alle buikstemmen en operabassen klonken zoals men mocht verwachten; het stuk was rijk gemonteerd, wat altans voor het oog de afleiding bood van het huis van de rijke Niemand na dat van de arme. - Het streven om de onbenulligheid die zich nog baan moet breken op te vijzelen ten koste van de onbenulligheid die er al is, laat zich toch alleen verklaren voor belanghebbenden? Ja en neen: ik herinner mij opeens een dialoog aan een tafeltje naast mij tussen een chinese student en zijn parijs vriendinnetje; hij wilde haar in het openbaar strelen en zij zei: - Robert, tiens-toi bien! - hij wilde haar zachter stemmen met kaartjes voor de Opera en zij barstte

opeens uit: - Quoi? Kreisler, Brailowsky si tu veux, mais l'Opéra, ça, jamais!
Wij zijn allemaal op deze manier *belanghebbend* geweest, helaas.

[35]

Tribune Libre du Film. - De eerste film van de Marx-brothers wordt voor de historiese blik van achteraf vertoond, met een praatje van Cocteau en debat na. Gide in de zaal; men mag alles verwachten van een zo parijse avond. Een kaal oud heertje met het gezicht van een cabotin, maar vriendelik, en veredeld door een onlangs doorgestane ziekte waarover hij met de abonnés praat, presideert. - Cocteau doet zijn gewone rolletje af: - Deze film zal haar eigen woord wel doen, want is *poëzie*. Vooral moet men opmerken de stomme broer Harpo, die een *dichter* is; hij is rossig in werkelikheid, op de film wordt dat wit. De Marx-brothers zijn de grootste clowns ter wereld, groter dan de Fratellini (om niet 'kloen' te zeggen

zegt hij ‘klâoen’). Zij hebben hier hun poëzie losgelaten in het huis van een nogal konventionele dame, aan wie de vreselikste dingen overkomen, zoals gebeurt wanneer een dichter zijn fantazie in een huis brengt, d.w.z.... een katastrofe! - Hij loopt vlug weg; heeft een beetje charmant verlegen gedaan (J'ai le trac!), is wat ouder en forser geworden maar bezit nog altijd een jeugdige driehoekige kuif. Hij spreekt manneliker, direkter, minder precies dan ik verwacht had. Er is in de film natuurlik ook ‘*la part de Dieu,* zoals Gide zegt’.

De film heeft een paar aardige momenten. Vier broers, waarvan drie als clown optreden: de trouvailles van drie clowns voor een doorlopend geheel zijn vanzelf ‘décousu’; dus spreekt men van surrealisme. De oudste broer - opgeplakte wenkbrauwen en snorren - ratelt een amerikaans af dat misschien geestig is, maar door niemand wordt verstaan. De broer Harpo is een nog betere clown, misschien een

volmaakte. Maar het geheel wordt steeds langdradiger, verwarder ook; het publiek manifesteert, vooral tegen de lange praatscènes, als de oudste broer weer afloopt. Het is op een gegeven ogenblik of de spelers het lawaai in de zaal horen, alsof een ermee uit wil scheiden terwijl de andere zich flink houdt.

Licht op; Cocteau komt terug, zegt charmant dat de film is tegengevallen. Hij was lang, ja. Maar het publiek heeft daaraan meegewerkt: een film reageert, heus! op het publiek; de vorige keer was deze kort. Maar dat was vijf jaar geleden; sindsdien heeft men natuurlik vorderingen gemaakt; en ook zijn de Marxen te beroemd geworden, dat is ook niet goed. De eerste maal maakten ze samengevouwen zwaantjes van papier, nu iedereen - vooral in Amerika - over hen spreekt, wordt zo'n papieren zwaantje er een van marmer. Enfin, het is belachelik er zo lang over te praten, hij is het met de zaal eens dat de film lang was, vooral de

oudste broer was wat lang. Maar één ding: men had niet aan Harpo moeten raken. Hij bespot zichzelf trouwens; als men een clown bespot krijgt men altijd ongelijk, want daarna bespot hij zichzelf. En hij is een genie, een dichter. Hij is rossig, maar op de film lijkt hij wit, zoals ik zoëven al zei. (Stem van boven: Dat hèb je al gezegd!) Hij is licht als een veertje - foett! - en Charley Chaplin heeft van hem gezegd dat hij een *wonder* is, en ook een andere grote persoonlikheid van de film, Bunuel. Als mannen als Chaplin en Bunuel zoiets zeggen, zijn de referenties toch goed. - Af.

Het debat is geopend: het ziekelike oude heertje klimt op het podium, glimlacht vriendelik tegen het publiek. Een heer wil graag iets weten van Cocteau: waarom hij deze ‘gag’ even goed scheen te vinden als die; hij vraagt het alleen maar om lering op te doen. Cocteau wordt gezocht maar blijkt verdwenen. Het oude heertje wendt zich tot een jonge man die

Benjamin schijnt te heten: filmverslaggever of iets dergelijks, een erg mooie man met Spaanse lokken en tochtlatten, met zijn overjas als een cape om de schouders, die naar voren komt en de film *analyseert*. Cocteau is een dichter en heeft erg goed gesproken, vindt hij, zo eenvoudig en eerlik, het kon niet beter, maar een dichter analyseert natuurlik niet. Dus doet hij het. De Marxen zijn clowns, geen filmakteurs! dat had de zaal vergeten... De film was wat lang, ondanks geniale stukken - maar als een pudding met een paar krenten erin, een te grote pudding, tenslotte, met te weinig krenten... Toch moest men deze film dankbaar zijn voor de *elementen* die hij aan andere amerikaanse films had aangebracht; waarvan men later genoten had. - Iemand schreeuwt: - Bavard! - Het ziekelike oude heertje verstaat ‘la barbe’ en tapt, als een vondst ter plaatse, een heel oud mopje van: ‘auriez-vous le rasoir?’ De heer met tochtlatten zegt dat

hij op het punt stond te besluiten; besluit; verdwijnt weer onder het publiek.

Hierna, pedanter of vroliker, of rondweg idioter, allerlei specimina van andere sprekers. Een juffrouw die met een spits stemmetje zegt: - Ik vind alleen maar dat de mensen die gefloten hebben geen engels kennen. (Die zit!) - Een grappige heer onderstreept, onder veel applaus, - hier is het le clair génie latin dat spreekt, - dat hij niets *begrepen* had en dat hij, ook als hij lachte, altijd graag wist waaròm hij gelachen had. Een jongmens met een gezicht vol adenoïde vegetaties stijgt heftig op het podium en breekt met zijn handen in zijn broekzakken een lans voor de amerikaanse film tegen de franse, en tegen het franse onbegrip. Op het laatst houdt hij zijn beide vuisten voor zich uit, zoals hij het misschien in het Parlement heeft zien doen; mensen in de zaal zeggen: - Deze raseur spreekt iedere keer! - en de raseur doet het inderdaad zo alsof hij

zich een kuur had opgelegd tegen plankenvrees. Een heer van boven zegt rondborstig: - Ik heb er niets van begrepen maar ik heb het toch gewaardeerd! - waarop het hele génie-latin-deel van de zaal, vooral onder de dames, kwinkeleert en ginnegapt. Een ander en nog serieuzer filmkundige (weer een verslaggever?) houdt dan een zwaar betoog over de betekenis van de humor in deze film, en verwijst naar zijn 'kollega' Benjamin, de eerste spreker. Hij heeft het over 'Tsjerli Tsjiplin', maar zijn termen bewijzen dat hij een gekultiveerde geest is, op filmgebied zeker, dus waarom ook niet daarbuiten? Men maakt zich op om na deze laatste les weg te gaan, als het woord gevraagd wordt voor 'une femme'. Voor een vrouw gaat men weer zitten; komt op het podium een Amerikaanse die zich eerst laat exkuseren omdat zij slecht frans spreekt, om dan door een voorzichtig maar korrekt frans te schitteren. De inhoud is ditmaal meer lief bedoeld

dan gewichtig, blijkbaar heeft zij het als haar plicht gevoeld al die weinig-begrijpende Fransen te *helpen* begrijpen wat het amerikaanse bargoens nog verborg. De film dan, zegt zij, is bedoeld als een satyre tegen de nouveaux riches (als men het zo zeggen mag). Voorbeeld: die heer die bij het schilderij alleen maar op de prijs lette. De rest is te lang om te vertalen - (bevestigende uitroepen) - maar gaat van dezelfde grondgedachte uit.

Hierna gaat men de straat op, alsof men uit onverschillig welk lokaal uit de provincie kwam, afgebot door het gescherm als met bezems van deze nog-geen-kwart-intelligenties die zich hier komen voeden met de humbug van de filmkultuur zoals anderen gaan naar christian-science-bijeenkomsten. Gevoel van vernedering omdat men altans in deze zelfde humbugtermen heeft moeten meedenken, omdat men rustig meegeademd heeft in deze sfeer van hulponderwijzers die elkaar zoeken te

verpulveren met de laatstgegapte vakterm.

[36]

Gesprek met V., nadat hij verteld had over erotiese films in Marseille:

- Waarom ben je nooit op het idee gekomen erotiese verhalen in foto's uit te geven? Geen leuke onderschriften; zakelike, korte. Een serie van 24 bijv. voor een ‘novelle’, van 100 voor een ‘roman’.

- De moeilikheid zou zijn om modellen te krijgen. Ze zouden je verraden of de politie zou ze al heel gauw vinden.

- Tenzij je zou werken met getrukeerde foto's, waardoor je ook mooie gezichten zou kunnen zetten op mooie lichamen.

- Ja, en dan zou je alle beroemdheden kunnen gebruiken: Mme Chantal en Mme ex-Duflos; en Mme Cécile Sorel voor de patronne...

[37]

Idee van extreme interviews, te houden met de voormannen van het praktiese leven. Punt

van uitgang: wij zijn allemaal schavuiten en schavuiten onder elkaar, kom, vertel op! Als de geïnterviewde boos wordt, bekent hij zijn zwakheid en heeft vanzelf al ongelijk. Maar dit risiko moet men lopen, terwille van het boeiende interview.

Interviews dus waarin opgenomen: komplete botsingen met de ondervraagden, kontakt met de politierechter of met de trappen van het huis als de interviewer daaraf wordt gesmeten. Als hij voor een rijke krant werkt, zou de interviewer zich kunnen laten vergezellen door een beroepsbokser als tweede (stille) man.

[38]

Maart '34. - Ik zeg bij mijzelf:

- Aangezien ik door de tijd ‘gedepasseerd’ lijk; aangezien ik niets voel voor politiek, voor de massa, voor het teater, en onverschillig heet voor allerlei uitingen van ‘kunst en leven’... wordt het geen tijd om maar alles op te sommen waar ik nog wèl voor voelen kan?

1. Het zitten in een prettig café, met niet veel meer dan een goed kop koffie, een goed kop tee. Men vindt weinig goede tee in Parijs, en lang niet zoveel prettige cafés als men zou kunnen denken: *Le Murat,* aan de Porte d'Auteuil, was voor mij een trouvaille.
2. Een eenvoudig restaurant; b.v. italiaanse keuken. Vooral niets overdadigs of dat voor kenners werd klaargemaakt.
3. Eenvoudige muziek: gramofoonplaten, straatorgel, straatliedjes, niet gezongen door speciale artiesten van het 'aangrijpende' genre. Een operette als *La Veuve Joyeuse* of een opera als *Les Contes d'Hoffmann,* als *Carmen* ook wel, walsen en operettes à la Johan Strauss, mits niet aangedikt door genialiteiten à la Reinhardt.
4. Gesprekken met vrienden die praten kunnen, die weten wat een gesprek zijn moet (het enige waardige tijdverdrijf van beschaafde lieden, volgens Baudelaire). Le ton de la con-

fidence, de enige die mij niet verveelt, zei P.M. Nog beter haast: met een intelligente vrouw, maar hoe weinig komt die voor. Intelligentie is trouwens niet nodig; met een vrouw ‘die bestaat’, zoals Clara M. zegt, ‘die ziel heeft’ (Stendhal) - maar dan ziel zonder naar het mallotige toe te gaan, naar de hollandse halfzachtheid bijv. Voor de sfeer, voor wat de ‘muziek van het gesprek is’ (Schnitzler). Met oude mensen praten kan daarom een bizondere bekoring hebben; als zij niet ‘gaga’ zijn.

5. Een boek dat men voor eigen plezier lezen kan, zonder het te moeten bespreken. Tot eigen voordeel, buiten alle kunstwegerij om.
6. Reizen, ook kleine reizen-mits met niet te veel verplichte wandelingen en onderzoeken in alle hoeken, en expedities naar alle verre punten. Als ik er eenmaal in gesleept ben, valt zo'n expeditie soms wel mee; maar voor mijn eigen plezier, nooit!
7. De Zondagmorgen in bed: ontbijten, zelfs

eten in bed, lezen, schrijven in bed - brieven schrijven, vroeger een intens plezier en een onbedwingbare behoefte, nu sterk aan het afnemen, - een beetje liggen denken ertussendoor: wat tante Tine ‘mediteren’ noemde, zij die maanden lang in bed verblijf hield.

8. Om de zoveel tijd een film: om het verhaal ervan, dus politiefilms vooral; bijna nooit een teater, zelfs niet van het onpretentieuze soort. De ‘kunst’, in dit alles, alleen te verdragen in de mate waarin ze ongemerkt is.

Dat ik ‘blasé’ ben, moet voor sommigen die deze lijst nagaan blijken uit een gebrek aan eerzucht: men kan dit alles tenslotte krijgen, ook met bescheiden middelen. De afwezigheid van ‘roes’ ook, of, waar iets van ‘roes’ is, alleen een zachte. Het ‘razende’, ‘ademloze’, ‘barbaarse’ waarop men schijnt te moeten spelen - *me ne frego!* en in alle oprechtheid.

[39]

De russiese dame vertelt uit de tijd dat zij in Servië woonde:

- Er was eens een prins V-sky, een buitengewoon innemend jongmens, die in een serviese stad *un brin de cour* maakte aan een dame, op wie ook een serviese kommissaris van politie verliefd was. Op een winteravond was prins V-sky op weg naar huis, toen hij een klein meisje tegenkwam van een jaar of elf, dat er zó verkleumd uitzag, zó verkleumd en bevroren, dat hij haar vroeg wat zij zo laat nog op straat en in de kou deed. Het meisje zei dat zij verdwaald was of van huis weggelopen, en dat zij in een buitenwijk woonde, die de prins alleen maar van naam kende. Maar hij kreeg zo'n medelijden met haar, dat hij haar toch thuis wilde brengen. ‘Ik kan haar toch niet hier laten staan’, dacht hij. Zij ging met hem mee op weg, maar zij was zó erg verkleumd - en zij kwamen bovendien helemaal vanzelf langs zijn huis - dat de prins besloot haar eerst

een kop warme tee te geven. Hij nam haar dus mee naar zijn kamer, zette daar tee voor haar, en eerst nadat het kind zich wat verwarmd had, gingen zij weer op straat. Maar de prins bedacht toen dat de buitenwijk wel erg ver was, en bovendien kende hij de weg als vreemdeling slecht, dus vond hij het bij nader inzien toch maar beter, haar aan de politie over te geven. Hij bracht haar dus op het politiebureau... en wat wil het ongeluk? de kommissaris daar was net de kommissaris die hem als zijn rivaal beschouwde! Toen de prins dus zijn verhaal deed over de ontmoeting met het arme kind, riep de kommissaris: - Wat? is ze bij je in de kamer geweest? Dan weet ik ook waarvoor! Grijp die man en stop hem in het cachot! - De arme prins V-sky werd daarop gegrepen en in een donkere kerker gesloten. Men deed het nodige voor zijn invrijheidstelling, maar in de tussentijd kwam er een troep agenten, die hem op last van de kommissaris zo

vreselik hebben geslagen, dat hij er gewoon aan is bezweken. Zijn vader, de oude prins V-sky, heeft daarna alles gedaan om zijn zoon te wreken, en misschien hebben ze die kommissaris dan ook wel ontslagen of gestraft, maar ondertussen was die arme jonge prins toch maar dood...

Zij vertelde deze historie als gebeurd in verre landen, met een fluwelig, verongelijkt akcent, terwijl het publiek op straat iedere dag ‘à bas les assassins!’ schreeuwde tegen de politie van de heer Chiappe.

[40]

Boek van Lauvrière over *L'Etrange Vie et les Etranges Amours d'Edgar Poe*. Metode en koppigheid van de middelmatige wetenschapsman. Sedert 30 jaar bemoeit L. zich met Poe. Hij heeft hiervoor een boek in 2 delen gepubliceerd dat *Edgar Poe: sa vie et son oeuvre* heet en daarna nog een ander, *Edgar Poe: étude biographique et critique*. Van het eerste ogen-

blik af, zegt hij, heeft hij moeten worstelen met de vele en tegenstrijdige biografieën, de onjuistheden waarvan zij wemelden, de pogingen om Poe zwart te maken of als vlekkeloze Ariël voor te stellen. Wat vooral duidelik uitkomt in dit alles is de onverzettelike wil van L. om onkreukbaar, wetenschappelik onpartijdig te zijn. Niets dan lof dus voor de ijver waarmee hij alles gelezen heeft, vergeleken, gewogen, en waar het maar even niet te licht werd bevonden, geciteerd. Maar hetzij omdat dit nu zijn 3e boek over Poe is, hetzij omdat hij bij het verzamelen van citaten niet aan de verzamelziekte is ontsnapt, dit boek, dat voor ⅔ uit citaten bestaat, maakt de indruk voor de helft in herhalingen te spreken; zowel met de citaten als met zijn eigen tekst zou men het gerust in 2 dikke boeken over Poe kunnen splitsen, beide zonder een spoor van onvolledigheid.

Naïefheid van de geleerde, onaangetast na

30 jaar. De lezer doet goed met zich van tevoren een uiterst rooskleurig beeld van Poe te vormen, een kinderlike opvatting van onaantastbaar genie, dus ook gentleman. Hij kan dan de belevenis opdoen zich 600 blzn. lang deze voorstelling te laten ontnemen; L. immers *bewijst,* met al de onverstoorbare ernst die de wetenschap vergen kan, dat men wel degelik geniaal en gedegenereerd kan zijn, dat Poe alleen in zijn nuchtere ogenblikken verfijnd en welopgevoed was, maar verder wat bij ons wel een ‘kwartaalzuiper’ en hier een ‘dipsomaan’ heet, en in deze rol een lugubere bohème, enz. De getuigenissen door L. aangehaald, betreffende het ziekelike maar onloochenbare van Poe's dronkaardschap, stromen zo rijkelik door het hele boek, zodra deze kwestie maar even aangeroerd wordt, dat men de indruk krijgt van een alkohol-overstroming die tot de wieg van het genie verzwelgt.

Daarnaast gelukkig ook nog andere onthul-

lingen: een genie is zo ongekompliceerd niet. Poe's opiomanie; zijn onbeheerst, ietwat charlatan-achtig, in bepaalde omstandigheden ploertig karakter; zijn verbitterde, vaak oneerlike polemiseerwoede; de grootheidswaan waarvoor *Eureka* een bewijs is en de vervolgingswaan die hem iedereen van plagiaat deed beschuldigen, tot de zo nobele Longfellow toe; en ten slotte een allerboeiendste teorie over zijn platoniese verhouding tot de andere sexe. Vermoedelik koos hij daarom een lichamelik en geestelik onvolgroeid wezen als zijn 'kind-vrouwtje' Virginia; anders, meent L., zou men toch haast van sadisme moeten spreken. Vandaar ook het bizondere karakter van zijn andere relaties, waarvan een deel wel weer aan de alkohol mag worden toegeschreven, maar het andere toch zeker alleen aan een verwoed en vreemd platonisme. Hier en daar kloppen de feiten niet te best met de teorie: bij Mrs. Osgood bijv. is het Poe die erop aan-

dringt dat zij haar man verlaten zal om met hem weg te gaan; bij Mrs. Whitman meent L. zelf dat alleen finantiële omstandigheden hem het naderende huwelik deden bederven; hoe hij tegenover deze twee vrouwen zich even platonies had kunnen gedragen als L. veronderstelt dat hij het tegenover Virginia deed, blijft een vraag - maar die zich, als iedere vraag in deze regionen, gemakkelik verschillend laat beantwoorden.

Maar de hoofdstukken over de vreemde liefdes bieden altans een zeer goed overzicht op een bepaalde manier van liefhebben uit die dagen, en zeker een welkome afleiding na de overkomplete fiches-kollektie op drankgebied. Er is in de minder edele kanten van Poe's karakter veel dat aan Heine doet denken; in zijn liefdes bestaat een verwantschap met Kleist. - Gelukkig dat L. ook de nodige aandacht wijdt aan Poe's armoede. Deze armoede, die bijna voortdurend als ondragelik aandoet, *verklaart*

de ‘dipsomanie’ niet, maar spreekt er niettemin een krachtig woord bij. Poe's verslagenheden en verbitteringen worden altans begrijpelik erdoor, en dit ene staal zou men vooral niet willen missen: voor *The Raven* kreeg hij, terwijl Virginia stervende was en hij zelf met de grootste ijver duvelstoejager bij een krant speelde, 10 dollar; het ms. van dit gedicht werd in 1929 voor 20.000 pond (fl. 250.000) verkocht.

L. heeft een behoorlik gebruik gemaakt van de *Poe-Allan-Letters,* door Miss Stanard bezorgd, waaruit blijkt dat Poe's stiefvader Allan niet zo'n monster van een bourgeois was, noch Poe zo'n onschuldig en verdrukt jongeling als men heeft willen doen voorkomen (zo kan men ook een lans breken tegen Baudelaire en voor generaal Aupic). Vooral van belang is hier het definitieve opheffen van de z.g. mysterieuze periode in Poe's leven, die op de breuk met Allan volgt en die door Poe

zelf voor zijn biografen werd geprepareerd met romantiese episodes in Rusland, deelname aan de griekse vrijheidsoorlog, enz. Dit alles wordt in werkelikheid vervangen door een prozaies dienstnemen in het amerikaanse leger, waar Poe het door oppassendheid bracht tot sergeant-majoor bij de kanonniers.

De wetenschapskijk van L. heeft met intelligentie ongeveer even weinig te maken als zijn ijverige volzinnen met goed schrijven en zijn zeurige argumentatie met een rake samenvatting. Er ontstaat geen beeld, omdat hetzelfde 3 maal over elkaar heen is getekend. Niettemin heeft het leven van Poe voor het kontrast gezorgd met deze stijl: het boek is aangrijpend en vervelend, waar het niet aangrijpend en boeiend heeft kunnen zijn.

Tot besluit geeft L. een polemiek tegen de meer dan 1000 blzn. die Marie Bonaparte als volgelinge van Freud aan Poe wijdde. L. is zelf zo geneigd om alles aan Poe's heredi-

teit toe te schrijven, dat men lust krijgt hem voor te houden dat Poe, die niet alleen een dronkaard tot vader maar twee toneelspelers tot ouders had, altans ontsnapt is aan het fatum dat van hem een akteur had moeten maken. Maar tegenover Marie Bonaparte wordt L. toch zeer ironies en hij vertelt haar onthullingen en symbolen na op een manier die ze voor iedere niet-freudiaan tot de note gaie van het boek moet omtoveren.

Bij al het goeds dat men bij een werk van deze opzet moet erkennen, bewijst het vooral dat de mensen ongelijk hebben die a priori iedere 'vie romancée' verwerpen; er zijn levensbeschrijvingen die niet half zoo betrouwbaar, maar vijfmaal zo levend en tienmaal zo leesbaar zijn als deze.*

[41]

Victor Jacquemont, wiens vader (de ideoloog

* 1935. - De heer L. heeft een 4e boek over Poe gepubliceerd, getiteld *Le Génie morbide d'Edgar Poe,* van 400 bladzijden.

Vencesclas Jacquemont) op een los gerucht door Napoleon gevangen werd gezet, droeg de diktator een begrijpelike haat toe. Door Stendhal beticht van afgunst, antwoordt hij hem: *Vous qui donnez en plein dans le Napoléon, vous nous appelez des e n v i e u x , nous autres?... Très certainement, moi, je ne le suis pas; seulement, j'ai pour le grand homme, grand en tout jusque dans sa manière de manger des artichauts à la poivrade, j'ai pour lui une haine parfaite et de plus du mépris. Je l'exècre pour les infamies qu'il a faites. Je le méprise pour avoir été à bien des égards aussi bête, aussi plat, aussi pitoyable qu'un roi légitime. Et ici, le jugeur est supérieur à celui qui juge, c'est-à-dire m o i à Bonaparte, sous le rapport de la chose jugeé qui est la v e r t u .*[*]

Er is in de toon van deze woorden iets zo edels en overtuigends, dat het in onze van dikta-

* Woord, te nemen in de betekenis van die tijd, niet in de verwaterde en zondagschoolachtige van nu.

tuur stinkende tijd een genot kan zijn ze te lezen, - wel te verstaan voor wie niet reeds volmaakt gebiologeerd werd door diktatoren die achter Napoleon alleen als vulgaire en onooglike dwergen kunnen kompareren, die in vrijwel ieder land van Europa *ekonomies* geleverd en verklaard worden, tot de menselike waardigheid hen zal hebben geëxekuteerd, zelfs kultuurhistories beschouwd.

[42]

E. zei: - Het is toch afschuwelik, te bedenken dat over 100 jaar mensen als die nu in Duitsland optreden misschien bezongen zullen worden en als helden voorgesteld in drama's enz., precies zoals men het de hoofdpersonen van de franse revolutie gedaan heeft; want waarom eigenlik niet: wie zegt ons dat de Dantons en Robespierres zoveel beter waren?

J.G.: - Toch lijkt me wat je vreest uitgesloten. Vroeger was er niet zóveel fotomateriaal,

geen filmjournaal en de rest om de legende tot een satyre te maken.

[43]

Een Italiaans antikwaar op reis, die van zijn zoontje uit Rome een briefje had gekregen, veroorloofde mij daaruit het volgende over te schrijven dat hij mij vaderlik lachend had voorgelezen.

Io ho visto il Duce da vicino e era rabiato il Duce. Era la sfilata del 24 Maggio e poi sono passati gli avanguardisti con le maschere di gas. Non mi piaceva perchè fa pensare alla guerra che è tanto brutto sai? E adesso non parliamone più. Adesso è tantobello nel giardinetto giu.[*]

Het is een verkwikking te bedenken dat achter

* Ik heb de Duce van dichtbij gezien en hij was razend, de Duce. Daar was de parade van 24 Mei en toen zijn de avanguardisti (opkomend Fascio) voorbijgekomen met gasmaskers. Ik vond ze niet aardig, omdat het aan de oorlog doet denken, die zo lelik is, weet je? En nu praten we daar maar niet meer over. Nu is het zo mooi in het tuintje beneden.

de ‘telluriese’ jeugd van nu een andere jeugd reeds klaar staat, die misschien de gezonde kijk behouden zal van dit zevenjarig jongetje.

[44]

13 Juni '34. - Drie Ideën.

Op mijn 12e jaar ontdekte ik in een rommelkamer bij een vriend van mijn vader een klein gekartonneerd boekje, waarvan de titel luidde: *Houd op, of ik zou me ziek lachen!* Dit boekje bevatte een verzameling van honderd grapjes, om te vertellen op familiebijeenkomsten, aan het dessert, bij een sigaar, etc. Ik was zo getroffen door deze schat, door het Idee om honderd grapjes in één boekje bij elkaar te brengen, dat ik reeds verrukt was alvorens te hebben gelezen. Toen ik daarna de grapjes begon te onderzoeken, deed zich het verschijnsel voor dat ik volstrekt niet hoefde op te houden, omdat er niet het minste gevaar was dat ik mij ziek zou lachen. Niettemin had de Idee mij te diep getroffen om na deze proef

alleen door mij te kunnen worden verloochend; daar de Idee goed was, maakte ik mijzelf wijs dat de schuld aan mij lag en dat het boekje in werkelikheid wèl de macht moest bezitten om zijn lezers ziek te maken van het lachen. Ik liep er dus de hele dag mee rond en waagde het tenslotte de proef op ouderen te nemen: ik begon met mijn vondst in hun gezelschap buitensporig te roemen, daarna las ik hun enige grapjes voor, en eerst de snauw van mijn vader: - Schei uit met die verdomde flauwiteiten! - deed mij beseffen dat het boekje gelogen had, dat ik mij erdoor had laten beetnemen, dat het (om in de terminologie van later te spreken) hopeloos beneden de Idee gebleven was waardoor het mij had getroffen. Deze herinnering komt in mij op door de ideën die ik vandaag ontmoette.

In *Marianne* onthult de ex-boksmanager Léon Sée het mysterie Carnera. Men weet wie Carnera is: een reus die men in de ring heeft ge-

bracht, die altijd een bedroevend bokser gebleven is maar die onverslaanbaar lijkt om zijn mastodontiese kwaliteiten. Sée nu heeft Carnera ontdekt en een wereldkampioen van hem gemaakt; maar dit is niet alles. Carnera is voor hem de 'Man van de Idee' geworden, van een Idee die in hem (Sée) wakker is geworden toen hij zelf nog bokste en daarbij ontdekte dat boksen prachtig is, mits men klappen kan uitdelen zonder ze te ontvangen. Als Newton door zijn appel werd Sée door deze Idee getroffen, en als Vautrin tegenover Lucien de Rubempré heeft hij er zich aan gewijd om zijn Idee in het reuzenlichaam Carnera te belichamen. Voornamelik is Sée van gevoelen dat zelfs boksers niet op de edelste plaats van het menselik organisme: gezicht en hoofd, moeten worden geslagen. Men zou kunnen denken dat de 2 meter lengte van Carnera op meetkundige wijze met de Idee te maken had; maar volstrekt niet, met de grootste ernst en

het loffelikste cynisme onthult Sée dat hij van Carnera een wereldkampioen heeft gemaakt, door in zijn beginperiode bijna al diens tegenstanders om te kopen. Het zelfvertrouwen van Carnera, geboren uit de Idee van Sée, deed toen de rest; de mastodontiese proporties van het proefkonijn, de voor alle andere boksers onoverkomelike handicap van zijn lengte en gewicht, doen schijnbaar niets ter zake: Sée is volmaakt een dienaar van de geest geworden, en zijn zuivere Idee wordt door hem in de onthullingen voor *Marianne* geen duimbreed verlaten.

Met de Idee van Sée nog in handen werd ik aangesproken door een zigeunerin die met grote aandrang mijn hand wenste om erin te lezen. Men kan ook liefdadigheid inroepen zonder komedie, maar hier maakt de komedie het recht tot aandringen groter - ik stond dus mijn hand af om weer eens de geheimen ervan te vernemen. En ik werd getroffen door de

oorspronkelike Idee van deze waarzeggers-traditie, een traditie berustend op zulke algemeen-menselike waarheden dat zij nageleefd kan worden door mensen zonder een spoor van psychologies begrip, zoals in dit geval, waarin de komedie charmant bleef maar de geheimen van a tot z verkeerd uitkwamen. De Idee spreekt: - U hebt vele mensen goed gedaan, maar u zelf hebt weinig goeds ondervonden van de mensen. - Het is duidelik dat zoiets een prompte en totale weerklank moet wekken bij barones, aktrice, winkelierster en werkvrouw in 99 op de 100 gevallen en in ongeveer gelijke mate. Ik leverde mij zo liefderijk eraan over, dat de zigeunerin en ik verrukt afscheid namen; zij overtuigd dat ik behoorde tot het beste soort klanten, ik verder peinzend over de dingen waarbij men zich, ideologies altans, zou moeten ziek lachen*.

* Twee dagen hierna werd de Idee in Carnera, na een morele nederlaag tegen de vulgairste amerikaanse bluf, door de bokser Baer als een wentelteefje om en om geslagen.

[45]

In een lovend artikel van Scholte over een amerikaanse film met kuitenparade las ik opeens met enige droefheid een uitlating over ‘de ignobele James Cagney’. Ik moest mij bekennen dat ik een zwak had voor deze Cagney, misschien omdat ik hem had zien optreden in de beste gangster-film die ik ooit zag, *The Public Enemy* (zoveel beter dan het vermaarde *Scarface*), misschien ook eenvoudigweg om zijn onvermomde ignobelheid. Ik voel voor de ignobele Cagney tegenover de ignobele Menjou, de ignobele Clive Brook en de ignobele Conrad Veidt, zoals ik bereid blijf nog te voelen voor de ignobele Pearl White tegenover de ignobele Dietrich en de ignobele Garbo. De konklusie van dit alles zou moeten zijn dat aan dit mensensoort qua talis de titel Ignobel toekomt, zoals Eerwaarde aan een ander mensensoort. Iemand die de ignobele John Barry-

more van dichtbij zei te hebben gekend, noemde hem een boosdoener, maar dan in de stijl van de Renaissance! Ongelukkigerwijs had hij zelf een leven van Cellini vertoneeld en was zijn stuk, ik weet niet hoe lang, met het grootste sukses opgevoerd in een teater van Broadway.

[46]

3 Juli. - Gesprek in *Le Murat*. Ik zat op het terras, in de zon, proeven na te kijken. Plotseling een stem van over mijn schouder: - Dat zie je niet veel, hollandse drukproeven in Parijs. - Een heer schuin achter mij, sterk semities, goochem bruin gezicht, smeuige glimlach. - Er wonen meer Hollanders in Auteuil, zeg ik, dan u denkt. - Ja, maar drukproeven. - Ik vraag hem of hij er iets mee te maken heeft gehad. Ja, vroeger schreef hij wel korte verhalen in *Elsevier's, Eigen Haard* en ook wel in *De Telegraaf*. Als ik de krant las, vroeger, zou ik zijn naam weleens gezien kunnen heb-

ben. Hij zegt mij die; een russiese naam. Ik moet hem wel zeggen hoe de mijne is, - die hem evenmin iets zegt als de zijne mij.

Maar hij staat op en komt naast mij zitten: hij leek groot toen hij zat, blijkt klein als hij staat. Indertijd, deelt hij mij mee, heeft hij Dirk Coster goed gekend. Diens Dostojevsky-studie, indertijd, was prachtig; maar *hij* had hem aan Dostojevsky gebracht. Later, toen hij Dirk Coster nog eens ontmoet had, had die hem er nog heel bizonder voor bedankt. Dat hij Dostojevsky zo vroeg kende, kwam natuurlik door zijn russiese afkomst (hoewel, oorspronkelik russies las hij niet). Maar om dezelfde reden had hij geen hollands schrijver kunnen worden, zijn vrienden vonden zijn korte verhalen erg goed, maar ze waren niet hollands, ze waren toch weer te russies. Toch had Robbers hem de eer aangedaan - (dit met een brede glimlach) - om hem te noemen onder de hollandse jongeren van die tijd. Tegen-

woordig zetten de jongeren een grote mond op tegen Coster, maar die was toen ook een jongere, en modern.

(Ik herinner mij hier een gesprek met de heer Benjamin Crémieux op de *N.R.F.*, die mij vertelde dat hij Dierk Costèr zo sympatiek gevonden had: ‘parce qu'il aime ce que j'aime, et puis, voyez-vous, Dierk Costèr c'est un vrai auteur hollandais, c'est ce que j'appelle - je ne sais pas si vous me comprenez - un auteur *Orangiste* enfin’. Ik begreep hem geenszins.)

Tegenwoordig las hij niet meer, al tien jaar niet. Hij had de literatuur vaarwel gezegd, nooit gebundeld ook, want zonder publiek ging dat niet. Tegenwoordig was hij uitvinder, ook wel zakenman. Hij had twee uitvindingen gedaan, waarvan één heel goed scheen te zullen gaan. Als hij rijk werd zou hij misschien weer aan literatuur doen.

En wat las hij nog? - Conrad en Somerset Maugham. Er waren mensen die Conrad beter

vonden, maar hij niet, hij vond Somerset Maugham beter haast, want zo... klassiek, zo... in evenwicht. Verder ook Sinclair Lewis. Hij moest altijd eerst zien of een schrijver een verhaal goed kon vertellen, en als hij er dàn nog wat bizonders bij te zeggen had, nou dan nam hij zijn hoed voor hem af. Maar anders, als het alleen maar literair op poten stond - (glimlach) - kon het hem niet zoveel schelen. Ik geef toe dat het principe voortreffelik is en noem Stendhal. - Natuurlik, Stendhal, dat zeker ja. Maar wist ik wel wàt zo belangrijk was in Stendhal? Zijn mémoires. - U bedoelt *Henri Brulard?* - Hoe zegt u? - *Henri Brulard,* of *Souvenirs d'Egotisme?* - Neen, neen, zijn brieven. Al zijn brieven, die hij zijn leven lang aan zijn zuster geschreven had. Dat weet u toch wel?... Maar, hoe zei u zoëven ook weer? (Ik moet hem de twee titels herhalen, die hij in een boekje noteert).

Of ik wel eens gehoord had van een modern

frans schrijver, Malraux, van *La Condition Humaine*. Nou, had hij tegen zichzelf gezegd, dat wou hij nou toch wel eens lezen. En het was heel knap werk, hoewel psychologies toch vaak er naast. Aardige bijkantjes, maar niet de kern. Zo bijv. die scène van die bankier, Ferral, in de kamer van 'die kuif' die hem voor het lapje had gehouden. Hij begroef zijn gezicht in haar pyama, hoorde stappen, greep naar zijn revolver, en als zij het was geweest, zou hij geschoten hebben. - Nou zeg, dan glimlach ik toch... Dat is toch sexuele grootspraak. Zulke dingen kennen we toch allemaal, niet? - Ik zeg, al is het nutteloos, dat Ferral *dacht* te zullen schieten, dat Malraux niet zegt dat hij geschoten heeft; wat mij onderwijl amuseert is het feit dat hij in het hele boek deze scène releveert. - Hij: Neen, want ga maar na, als hij met die pyama al zo bezig was, wat zou het niet geworden zijn als de vrouw zelf was binnengekomen!

Een ogenblik later sprak hij zijn verwondering uit dat niemand tegenwoordig Thackeray meer las. Hij had laatst *Pendennis* weer eens gelezen; dat was zó reusachtig modern, als iemand dat nu schreef, zou je zeggen... Daar kwam een hoofdstuk in voor van... (Hij leest waarschijnlik hoofdstukken; type van de lezer die subtiele dingen zegt over één bladzij in een boek en door die bizondere *keus* van een detail een bizondere smaak suggereert. Die bovendien daaraan het recht ontleent om zich van de rest niet veel te herinneren.)

Maar het prettige van de jongere schrijvers, vond hij, was dat ze zich tenminste met politiek bezig hielden. Dat vond hij prettig, want dan had hij het gevoel dat hij zijn tijd niet verdeed, dat hij... hoe te zeggen? - Dat u een alibi krijgt als u een boek leest inplaats van zelf aan de politiek te doen? - Precies, dat was het.

[47]

Minister Marchant heeft alle gemoederen in opschudding gebracht met zijn nog-niet-eens-al-te-vereenvoudigde spelling: een vloedgolf van ingezonden stukken gaf nauweliks aan hoe erg, en als met satanies plezier heeft de heer P.H. Ritter Jr. daarop nog een ‘universele enquête’ ingesteld en de antwoorden met opgewekte, om niet te zeggen leuke, inleidinkjes gepubliceerd. - *Acht u de nieuwe spelling van belang voor het terrein waarop u zich beweegt?* - O ja! het kan allicht een béétje helpen verbergen dat onze schrijvers over het algemeen hun taal niet kennen. - Maar deze nieuwe spelling was helaas nog maar een kompromis, al scheen er eindelik een einde te zullen komen aan de voor ieder mysterieus geworden verbuigings-n.

Mevrouw Boudier-Bakker lijkt door dit verlies wel het ergst bedreigd; toch heeft zij ‘kort maar duidelik’ geantwoord. Zij acht de nieuwe spelling *een groot nadeel voor de literatuur,*

want, zegt zij: *Het wordt den schrijvers door het uitvallen van de naamvals-n onmogelijk gemaakt zich uit te drukken*. - Dat het zó erg gesteld was met onze schrijvers (zelfs met die waarop mevr. Boudier het oog moet hebben) was mij onbekend, maar duideliker kan het inderdaad niet, en één remedie schijnt in het gegeven geval beter dan alle lapwerk: zou men Zijn Excellentie niet in overweging kunnen geven om schrijvers die zó hulpeloos blijken meteen pensioen te verlenen?

Mevr. Boudier meent verder dat de nieuwe spelling een indruk maakt van *onbeschaafdheid en slordigheid;* ik ben zo vrij dit tegen te spreken, behalve voor al de gevallen waarin de inhoud *dank* zij het nieuwe uiterlik door de mand valt. Daarom ook zou ik deze twee woorden willen vervangen door: onopgesmuktheid en kernachtigheid.

De heer Herman de Man levert de illustratie. Hij is werkelik al te ongerust over de toene-

mende ‘konfektie-intellektualiteit van Jan Rap en zijn maat’, en men weet genoeg als men hem over taal en spelling hoort zeggen: *Zij zijn de fijnvingerende instrumenten van ons woord-vermogen, het edelste vermogen van den mensch*. Men voelt dan op slag waarom de fijnvingerendheid van 's heren De Man's woordvermogen inderdaad alles te winnen heeft bij schaduwen en slierten, en waarom onopgesmuktheid en kernachtigheid hier alleen nog maar tegen de inhoud kunnen vloeken.

De heer Eduard Verkade, die geen auteur is maar toneeldirekteur, acht de nieuwe spelling zelfs een groot gevaar voor het terrein waarop *hij* zich beweegt: men moet van toneelspelers op literair gebied inderdaad niet alles vergen. Maar bovendien maakt de heer Verkade zich bezorgd over toekomstige tekstuitgaven van 17e-eeuwse dichters, alsof hij die nooit eerder ‘vereenvoudigd’ had gezien, en hij drukt deze bezorgdheid uit in de volgende bewogen vol-

zin: *Zal men bij nieuwe uitgaven van Vondel bijv., een nieuwe spelling invoeren of zal de oorspronkelijke Nederlandsche taal en haar fraaiste uitingen, feitelijk een doode taal worden, vervangen door een nieuwe, hetgeen een extra leervak beteekent?* Er zijn grenzen van wat ‘de geest’ kan toestaan aan een toneeldirekteur, vooral waar die zo graag zijn shakespeariaanse verrukkingen belijdt en Vondel volstrekt in het 17e-eeuws wenst te genieten: deze altans zou zijn grammatika met een veel urgenter bezorgdheid kunnen raadplegen.

Voor het overige heeft men de elukubraties gelezen van mensen die de Bijbel van waarde vinden om de estetiek en volstrekt niet alleen om de intrinsieke waarheid van God's woord, van filologen die elkaar met meer of minder ‘pittigheid’ op de geweldige betekenis van *ij's* en *sch's* attent maakten, en van 70-jarigen die met veel gezond verstand overwogen dat *zij* die nieuwe spelling toch niet meer hoefden

te gebruiken... En vreemd genoeg is het veel minder de taalkundige dan de psychologiese kant van al dit geschrijf, dat de aandacht verdient: dat de taal slechts uitdrukkingsmiddel is werd hier opvallend duidelik, en bijgevolg dat zij bij ons dienst moet doen voor een onovertrefbaar aantal oude... spellers. De vloek van een nieuwe spelling - ook waar die nog maar een kompromis was - scheen eindelik over deze hoofden gekomen; wat een armoe om niet meer te kunnen schrijven: *Den schoolvos kon de taaltuin haast niet meer bekoren.*

Acht u den termijn van invoering (September a.s.) juist? vroeg de heer Ritter Jr. nog, als met een eerbiedig knipoogje voor de minister. - Hoe gauwer in dit geval een eind gemaakt wordt aan het konservatieve gewauwel, hoe aangenamer. - Maar de minister heeft gemeend zijn spelling met humor te moeten verdedigen, wat volkomen paste bij het karakter van de zaak, maar niet van het ras van Neder-

land, dat van humor *gruwt* bij alle niet speciaal vooruit afgesproken gelegenheden. En de nieuwe spelling - zo kompromisachtig als zij was - dreigde te vallen. Men was al bezig zich af te vragen hoe De Vries en Te Winkel het ooit ‘gehaald’ hadden, toen de ministeriële werking toch de sterkste bleek te zijn. Wij hebben dus een spelling Marchant, met nog wat naschuimende *sch*'s en onopgeruimde *lijk*-en. Als over 100 jaar ook deze uit de taaltuin geworpen zullen worden, zal het aan geschrokken oude spellers wederom niet ontbreken; men kan dan niet meer schrijven: *Er was veel opgeruimdheid onder de kinderlijken*.

[48]

Praters en niet-praters.

J. kijkt glimlachend en toch strak naar H., die altijd zo knap en zo veel praat, om hem te laten voelen, dat hij hem toch door heeft en het niet zo èrg belangrijk vindt wat hij allemaal in woorden omzet.

H. (die hem op zijn beurt door krijgt, neerbuigend): - Maar zegt u maar waarover ù zou willen praten.

J. (even strak): - Liefst over niks.

H. (onverstoord): - O, als het liefst over niks is, laat ons dan over wat anders praten.

[49]

Marxistiese recensies. - Als Jef Last, marxisties schrijvend, te keer gaat tegen *Het Fregatschip Johanna Maria* van Van Schendel, mag men het (ook marxisties) een beetje zwak vinden, maar hij is te begrijpen. Maar wanneer hij zijn lezers het ‘weergaloos kunstenaarschap’ voorhoudt van mevrouw Székely-Lulofs, krijgt men het recht om, tout court, aan inkompetentie te geloven.

Mijn vader vond Rostand de enige leesbare dichter ‘omdat hij verzen schreef die je net als proza kon lezen’, en hij hield Marie Corelli voor een groot schrijfster, niet alleen omdat zij zoveel over maatschappelike problemen had

nagedacht (en dit was in 1910!), maar ‘omdat zij schreef als een man’, waarmee hij zeggen wilde dat zij ‘klare taal’ schreef, die hij op iedere bladzijde kon begrijpen. (Hiernaast sprak hij natuurlik bijna met deernis over *Louise* Couperus).

[50]

De heer S. van Praag is erin geslaagd om als vertaler een boek te leveren dat als een unicum mag worden beschouwd, omdat het werkelik het probleem oplost van hoe een grote geest zou schrijven wanneer hij belichaamd was in een keukenmeid. Men leze in het hollands *Angst* van Kierkegaard (dat in het deens voortreffelik geschreven moet zijn) om zich een idee te vormen van een zo fenomenale bereiking.

[51]

Er is een charmant trio van jongemeisjes in één boek onder te brengen uit Stendhal: *Ernestine* voor het franse, *Vanina Vanini* voor het italiaanse, *Mina de Vanghel* voor het duitse

jongemeisje uit die tijd. Het laatste is bovendien een van Stendhal's beste novellen. Aangeboden ze te vertalen; maar het is alweer ‘niets voor Holland’.

[52]

Nov. - Kijk waar hij zit.

De enquête over ‘overschatting of onderschatting in onze literatuur’, gehouden door *Het Vaderland,* en die over het algemeen niet al te boeiend werd beantwoord, heeft mij hier en daar toch met onverwachte scherpte bijgelicht. Zo weet ik nu dat de heer Van Duinkerken liever Dirc Potter, Coornhert, Spieghel en Roemer Visscher leest dan de ‘overschatte opstandigen’ van deze tijd: wie? Slauerhoff of Jo van Ammers-Küller? Bovendien weet ik nu dat de heer Van D. zich verbeeldt ook nog te kunnen uitmaken dat deze Potter etc. *beter schreven,* wat op een bewijs van arrogante betweterigheid neerkomt.

De heer Defresne (die zich, volgens getuige-

nis van de deskundige Scholte, van een middelmatig auteur tot een eersterangs-regisseur heeft ontwikkeld) reageerde per telegram: *Heb antwoord eindelijk gevonden: alle schrijvers worden overschat*. Dat hij deze banaliteit voor een vondst en deze stommiteit voor geest houdt is het minst onthullende; de mise-en-scène van het telegram dat ervoor gebruikt werd onthult gelukkig ook nog welk soort kunstenaars hij zeker niet onderschatten zal en welke 'kreaties' zijn toestand prefereert.

Maar alles wordt overtroffen door de als gewoonlik even pertinente als gracieuze samenvatting van M. Nijhoff. Deze roept in weinig regels een zo verrassend beeld van de wereldliteratuur op, dat ik er wel bij moest 'contramediteren'.

Alle eersterangs schrijvers, zegt Nijhoff, *worden in Nederland onderschat, alle tweederangs schrijvers worden er overschat. Daar is inderdaad een zekere stelselmatigheid in.*

Een stelselmatigheid zelfs die wellicht uiteraard en overal onvermijdelik is,... maar hij gaat voort:

De vraag wordt thans deze: wat is een eersterangs schrijver? Het is een schrijver, die verdwenen is in zijn werk. Dante is de wandelaar in de Divina Commedia. Shakespeare is de secretaris van Hamlet en Coriolanus. Multatuli is Max Havelaar. Willem 'die Madok maakte' is Reinaert de Vos.

Dat Willem die Madoc maakte Reinaert zou zijn en Shakespeare alleen de sekretaris van Hamlet, is een klakkeloze bewering die ik tienmaal om- en omgedraaid zou willen zien, voor ik er een woord van geloofde. Rousseau is, als Nijhoff mij geloven wil, op deze manier de sekretaris van zijn eigen verleden en Homerus is Odysseus met een werkelik ergerlike zelfvervuldheid: het kan niemand iets schelen wat hij in allerlei grotten wist te vinden en of zijn vrouw hem bedroog of niet. Dante is een

‘wandelaar’ die onbehoorlik veel persoonlike avonturen noteert: die te veel flauw valt, verloren geliefdes ontmoet, enz. enz., om in zijn werk verdwenen te zijn; het voorbeeld is - vooral naast de onbekende Willem die eer Nijhoff hem ontraadselde alleen maar Madoc maakte - werkelik opvallend slecht gekozen.

Maar het komt er misschien alleen op aan, te verkondigen dat Dante en Shakespeare groter schrijvers waren dan Multatuli en genoemde Willem, hetgeen jong en oud met ongeschokt gemoed zal kunnen toegeven. Het faciele opstellen van Dantes en Shakespeares als ‘eersterangs-schrijvers’ is tegelijk het doorzichtige bedrog waarmee men slecht redenerend gelijk tracht te krijgen; want op deze voet hebben de verenigde Nederlanden *niet één* ‘eersterangs-schrijver’ opgeleverd, hebben wij misschien 3 of 4 ‘tweederangs-schrijvers’, nog geen 12 ‘derderangs-schrijvers’, enz.

De tweederangs schrijver schrijft bespiegelend of weerspiegelend. (Voorbeelden van mij: Plato, Ruusbroec, Erasmus, Montaigne, Bacon, Diderot, Nietzsche enz.) *Hij brengt hoogstens een portret voort of een vaag gezoem van leven. Hij blijft zelf belangrijk. Hij doet wat Kloos zegt: hij laat den mensch sterven, opdat de kunstenaar leeft. Maar hij laat niet den kunstenaar sterven opdat het kunstwerk leeft*. Dit laatste is kenmerkend een van die kwasi-diepzinnige trekjes van Nijhoff, die mij altijd onnozel zijn voorgekomen.* Wat Kloos zegt komt nl. heel aardig overeen met wat Nijhoff zijn eersterangs-schrijver voorschrijft: immers, wat in het kunstwerk verdwenen zou moeten zijn is (volgens zijn eigen logika) niet de kun-

* Ander voorbeeld: *Awater* schijnt van 'awatara' te komen; het is duidelik dat Nijhoff bewondering verwacht voor dit gedurfd vernederlandsen, zoals hij de historiese hutspot van zijn *Vliegende Hollander* aanvaard wenst als een door hem via de poëzie aan Nederland geschonken legende. In werkelikheid wekt het woord twee gedachten: 'Hij heeft het awater', of: 'Hij watert niet meer, hij is a-water'.

stenaar, zonder wiens voortdurende aanwezigheid van het hele kunstwerk niets terecht zou komen, maar juist de mens, de niet volmaakt tot kunstenaar geworden persoonlikheid. De mens die ook nog de kunstenaar laat sterven ‘opdat het kunstwerk leeft’, is iets als een foetus die met zijn navelstreng zijn pasklaar genie bestuurt, d.w.z. een uitvinding voor na het literaire souper.

Maar misschien word ik te somber en ontgaat Nijhoff's literair credo mij helemaal. Volgens zijn kriteria kan men nl. ook een rijtje bijeenbrengen van eersterangs-kunstenaars die zozeer in hun werk wisten te verdwijnen, dat men ze meteen boven Multatuli kan stellen: de Schartens, Van Hulzen, Van Eckeren, Ina Boudier-Bakker, mevrouw Székely-Lulofs, mevrouw Emmy van Lokhorst en mevrouw Zoomers-Vermeer. Ik twijfel bij een vernuft à la Nijhoff aan niets meer, dus ook niet dat hij al deze auteurs, plus enige anderen die ik alleen

uit plaatsgebrek weglaat, niet grievend onderschat vindt. Voor de goocheltoer van ‘A. zit niet in zijn werk en toch weer wel en B. zit er wel in en toch zie je hem niet’, is ook na dit alles ampel gelegenheid. Er zijn zelfs schrijvers die meer in de Pen-Club voorkomen dan in hun werk, en òf dit niet weten òf op die grond aannemen eersterangs-schrijvers te zijn.

[53]

In een oud boek over de geschiedenis der Nederlanders in Indië, *Luctor et Emergo* genaamd, door een leraar aan de krijgsschool, R. van Eck, ziet men deze heer, die ‘onze’ roemrijke daden daarginds in een twijfelachtig proza bezingt, opeens door de rijmende muze overrompeld worden, en wel als hij vertellen moet (de Geschiedenis eist het!) hoe ‘wij’ eens al het veroverde aan de Engelsen moesten afstaan.

Nederland-insulinde
1811-1816

Daar ligt mijn roem, door Engeland m'ontnomen!
Ik sta beschaamd - 't vervolgt mij in mijn droomen:
'k Hoor dan een Koen en anderen mij vragen:
Waar is de schat, door ons U afgedragen?

De schat is weg, met Nederland verdwenen!
Gij Leeuw en ik, waar bergen wij ons henen?...
Wat zie ik daar? Schudt gij niet den grijzen kop,
Als maandet gij: Geef, Mevrouw, de hoop niet op?

De hoop niet op? Zou 't moog'lijk dan nog wezen
Dat uit dit graf zij eenmaal weer herrezen?
Dat Nederland, door Frank en Brit genomen,
Met Insulind' nog tot ons terug zal komen?...

Welaan, mijn Leeuw! ook ik wil 't dan gelooven,
Dat straks weer keert wat nijd ons moet ontrooven!
Wat meerder zegt, mijn geest ziet reeds 't Vaderlan
En Insulind' opgewekt door Godes hand!

Op onzen post! Daar nad'ren zij, verbonden
Door eene kroon! Geheeld zijn alle wonden,
De Koning leev'! Zoo klink 't door gansch Nederland,
Straks ook daarginds in Orient, langs alle strand!

Wat bovenal het burgerhart sterkt, bij zoveel kreupels en banaals, is de volstrekte zekerheid omtrent het recht op de ‘schat’, de argeloze vanzelfsprekendheid waarmee de Javaan in dit verband als niet bestaand beschouwd wordt, de Jan Lubbes Conquistador aan wie Coen de schat schijnt te hebben ‘afgedragen’. En er is voor deze brave borsten niets veranderd!

Een geschiedenis van ‘ons’ Indië door een Javaan is dringend nodig, niet alleen als ‘daad van eenvoudige rechtvaardigheid’, maar voor ‘ons’ evenwicht.

[54]

Door welke dwaasheid kwam ik ertoe die brusselse verzekeringsagent (genaamd César Bondroit!) te vragen wat hij liever zou zijn geweest, een Trotsky of een Löwenstein?

- Dat is moeilik te zeggen, overwoog hij: de een is verbannen en de ander is uit de vliegmachine gevallen. Bijgevolg...

Het was voor mij zo bliksemend onverwacht, dat ik met stomheid stond geslagen.

[55]

Dec. '34. - In *De Nieuwe Kern,* 'socialisties maandblad voor politiek, kultuur en wetenschap', waarvan ik twee proefnummers ontvang, staat een rubriek *Cultuurspiegel,* waarvan de verzorger boze woorden spreekt over Theun de Vries, Helman, Jef Last 'en hun soortgenoten', welk laatste toevoegsel in dit verband vaag is. Men zou geneigd zijn hem gelijk te geven, als men niet vreesde voor *zijn* positieve waarden, als men daarvoor - ik bedoel voor het minderwaardige daarvan - niet een al te zekere garantie vond in zijn stijl, in het soort kultuur dat zich door *zijn* toon en redeneertrant verraadt. Hij drukt zich natuurlik vol verachting uit over 'kleinburgers', zo-

als iedere halfbakken fascist, nazi, kommunist, socialist, royalist dat tegenwoordig doet als hij bedoelt wat hij meestal zelf is, maar wat hij in andersgeoriënteerden heftig wenst uit te roeien. *Het geval Helman-De Vries is beschamend, niet voor die twee jongens, die het misschien niet eens zo kwaad bedoelen en die alleen maar een flink pak rammel noodig hebben, opdat ze goed begrijpen dat bepaalde onderwerpen niet op een vlegelachtige wijze behandeld kunnen worden,* enz. - zo luidt deze taal, die met de Kultur van de S.A.-held schijnt te zijn besmet, d.w.z. met die van de *rabiat gewordene Kleinbürger* bij uitstek. De redaktie van *De Nieuwe Kern* zij niet verwonderd wanneer, beoordeeld vanuit een zeker kultuurpeil, haar kultuurspiegelaar weinig overtuigend blijkt. Men zal mij niet van sympatie voor Theun de Vries verdenken, maar èn hij èn Helman vertonen soms meer kultuur in één zin die zij schrijven dan deze kultuurspiege-

laar ‘en zijn soortgenoten’ zullen vermogen te vatten, wanneer zij lijken op het proza hier geciteerd. Zij schijnen van de overtuiging uit te gaan dat wanneer een paar bulkende idioten iemand ‘een flink pak rammel’ toedienen, de kultuur meteen aan hun kant staat. De poenigheid en de idiotie van deze overtuiging kunnen echter alleen overtroffen worden door het in toepassing brengen ervan; een poenigheid en idiotie die door geen ortodoxe schoolmeesterij en wegwijsheid gered worden, helaas, omdat Marx - zelfs ortodox gezien - toch werkelik iets anders is dan een kultuurdrager die schrijft en denkt als een stalknecht. Het moest weerzinwekkend zijn voor ieder behoorlik kommunist om in zijn voorlichters ‘geesten’ aan te horen voor wie *Mein Kampf* van Hitler het kultuurwonder van de eeuw zou zijn, gesteld dat het geschreven was door een partijgenoot. Een mij bekend kommunist, op het politiebureau gevraagd met wie hij placht

om te gaan, antwoordde zonder aarzelen: - Met mensen van een geestelike aristokratie. - De kommissaris was er verbaasd over, en ten onrechte. Lieden als deze kultuurspiegelaar zouden zijn verbazing weer rechtvaardigen.

[56]

Ik stuurde iemand mijn essaybundel *De Smalle Mens* en hij schreef een paar dagen later: ‘Ik heb je roman ontvangen.’ Ik nam aan dat hij zelfs geen tijd had gevonden om het boek in te kijken. Maar hij haalde mij uit de waan en schreef opnieuw: ‘Ik heb zeer geboeid een groot stuk van je roman gelezen, het spijt me alleen dat allerlei bezoekers me telkens komen onderbreken.’

[57]

De naar algemene waarheden, geldigheden en wetten strevende intelligentie van H. brengt mij in verwarring wanneer ik zeg dat ik een Rus heb ontmoet die een zwetser was en wanneer hij mij laat zeggen: een Rus is een zwet-

ser. Op een ander ogenblik, gesteld dat ik zeggen zou dat ik geen vriendschap heb voor X. die mij voor een zwetser schijnt te houden, zou hij in staat zijn mij uit te leggen dat ik mij vergis, omdat X. alleen bedoelen kan dat, waar alle mensen min of meer zwetsers zijn, ook ik daartoe mag worden gerekend.

[58]

De Eeuwige Terugkeer was voor Nietzsche een ramp; met doodsangst in zijn stem vertelde hij Overbeck zijn ‘geheim’: - Denk je in, jij en ik zullen eens, precies zoals nu, in deze zelfde kamer zitten. - De ramp lag blijkbaar in de mogelikheid om deze herhalingen *ineens te beseffen*. Prakties lijkt mij het ongenoegen gering: of men zou het vermogen moeten hebben, niet alleen om zich te herinneren wat eens gebeurd was, maar om op een bepaald ogenblik, na ontelbare komplete levens, zich de repliek van dat ogenblik nog precies voor te stellen; en alles wijst erop dat zoiets tot het

prakties onmogelike behoort. Als de ik die mijn ik voortzet, niet meer *precies* mijn ik is, welke ramp kan zijn herinnering dan voor mij zijn? Wat kan hij zelf nog voor mij zijn of ik voor hem? Ik ben zelfs de ik vergeten die in mijn wieg te keer ging om redenen die ik nooit heb geweten. Deze ramp lijkt mij heel wat vager dan alle kleine rampen volgens Freud.

[59]

Hoe ik er ook mijn best voor doe: het lezen van kranten is mij onmogelik, misschien omdat het voortdurend zich schrap zetten tegen een overmaat van leugens-in-het-klein het vermoeiendste is wat een lezer doen kan. Met de opbrengst van dat alles: de leugens-in-het-groot, komt men gauwer klaar, - en dan, die zijn soms al te niet gedaan tegen dat men zich ervoor gaat interesseren.

[60]

1935. - E. zegt: - Het gevaar van wonen in Holland, schrijven voor Holland, is: dat men

iedere kleine nuance, die men elders met enkele woorden kan aanstippen, daar in een uitvoerig betoog moet af doen, wil men begrepen worden. Men komt er dan toe kleine vondstjes aan te zien voor belangrijke waarheden. - Inderdaad, zelfs het dynamiese temperament van Multatuli is er niet aan ontsnapt; *geen enkel* hollands schrijver. Men ontkomt niet aan de accoustiek van de zaal waarin men spreekt.

[61]

Wat de schoolmeesters op het gebied van de ‘zuivere roman’ voorstaan, waar zij eigenlik altijd aan denken, ook als zij het niet weten, zijn de voorbeelden van *Madame Bovary* en *Anna Karenina*. Natuurlik hebben zij ook een roman als *Le Rouge et le Noir* aanvaard, maar dit voorbeeld beantwoordt niet aan hun eigenlike verlangens, een roman in een stijl van mémoires is tòch niet voor hen gemaakt. De *roman*-formule in *Le Rouge et le Noir* komt van Walter Scott; de stijl van mémoires uit de

18e-eeuw; de psychologie van *Les Liaisons Dangereuses*.

Het is nuttig na te gaan uit welke ingrediënten een volkomen *nieuw* boek bestaat, zoals het nuttig is door data vast te stellen hoe rommelig onze kijk op een bepaald tijdperk zijn kan. Zowel Julien Sorel als Rastignac hebben Napoleon voor zich uit zien zweven, - zoals later Raskolnikov. Maar Julien Sorel ontstond 5 jaar vóór Rastignac, en op het ogenblik dat *Le Rouge et le Noir* verscheen (1830), onderging Balzac niet minder dan Stendhal de uiterlike invloed van Scott. Eugène Sue kon door Poe worden beïnvloed (*Les Mystères de Paris* is van 1847), zoals Dostojevsky het later door Sue werd. *Les Misérables* (1862) is een laat gekomen roman, wanneer men Hugo in het verband van zijn tijd ziet; Balzac was toen al 10 jaar dood. Maar het verscheen 4 jaar vóór *Schuld en Boete,* de eerste van Dostojevsky's grote romans.

[62]

Le Chant du Monde van Jean Giono, zijn beste boek volgens velen en door mij in Bretagne met bewondering gelezen, deed mij toch voortdurend denken aan *De Woudloper* (van Gabriel Ferry) naverteld door Claudel.

[63]

P.M., voor wie de kwaadsprekerij een middel is om zelf nog te bestaan, volgens H. - Hij komt bij mij met de een of andere leugen om wat geld los te krijgen, soms vertoont hij daarvoor een telegram: hij kan in een ander oord een millioen ontvangen als hij nu het geld maar krijgt voor de reis. Hij krijgt geen geld, maar wel drank. In het begin doet hij bij elk nieuw glas angstige vragen: of hij er mij werkelik niet van priveert. Langzamerhand voelt hij zich warm en behagelik worden en steekt zwijgend zijn hand met het glas uit als het weer vol moet. Vanuit deze zelfde warmte begint hij dan kwaad te spreken over alle mensen die wij kennen, over wederzijdse vrienden

ook. F. is altijd een puber gebleven, en bovendien een bourgeois; V. is een woordenmolen, hij is altijd bang als hij V. om een inlichting moet vragen, want dan krijgt hij er een kaart bij van de hele stad; H. is natuurlik iemand van betekenis, maar er is heel wat humbug in het personage dat hij van zichzelf gemaakt heeft. Zijn boek, dat op mijn tafel ligt, is bovendien oppervlakkig. Op dit punt gekomen zeg ik: - Zie eens het verschil tussen jou en mij; jij vindt het oppervlakkig en ik vind het diep. - Hij schudt het hoofd, staart, steekt dan de armen in de lucht alsof hij zeggen wil: Nu ja, als je zoiets nog diep vindt! - Maar het is mij duidelik, zeg ik, wat het meesterwerk is dat jij zou willen hebben. - Hij begrijpt mij onmiddelik en vult zelf met een hoonlachje aan: - Natuurlik; wit papier!

De volgende dag komt hij bij H., zegt dat hij zijn boeken zeer bewondert, vertelt over een dienst die C. hem bewezen heeft, vervolgt

dan: - Hij is werkelik èrg sympatiek, C. Hij is absoluut betrouwbaar. Jammer dat hij wat kleinzielig is. - H. geeft te kennen dat de draai van het gesprek hem niet bevalt; hij haast zich dan te zeggen: - Ja, ik neem nu 'kleinzielig' in een bepaalde betekenis. - H. zwijgt. Hij vervolgt: - Enfin, ik bedoel: C. is niet D. - H. geeft dit toe; hij vervolgt: - Ofschoon, wat D. betreft, er zijn gevallen, weet je, waarin hij toch ook niet... - H. zegt dan: - Het is nu wel genoeg.

[64]

Uit de krant. - Een oude arbeider is op een avond bezig in de keuken hout te hakken, terwijl zijn vrouw ziek in bed ligt. Zij vraagt hem haar een kop warme melk te brengen. Hij doet het, de melk is niet warm genoeg. Hij gaat naar de keuken terug; de melk is nu natuurlik te warm. Hij gaat weer naar de keuken, komt met zijn bijl terug en slaat haar op bed de hersens in. In de kroeg beneden drinkt hij een

‘quart de rouge’ en zegt dan tot de kroegbaas: - Ik heb dorst gekregen, want ik heb daarnet mijn vrouw met een bijl doodgeslagen. - En tot een andere arbeider: - Je mag blij zijn dat je er niet bij was, want toen ik eenmaal begonnen was kon ik gewoon niet meer uitscheiden.

Toen hij de kroeg weer verlaten had kwamen de anderen tot bezinning, dachten dat het wel eens waar zou kunnen zijn en belden de politie op. Het lijk werd gevonden, de oude arbeider gearresteerd. Op het politiebureau vertelde hij het gebeurde met de grootste soberheid en besloot: - V'la comment ça s'est passé; y a pas de quoi faire un drame.

Het bewonderenswaardige hiervan is niet alleen dat hij de taal haar oorspronkelike betekenis teruggaf in de woorden ‘un drame’, maar dat hij van een werkelike bescheidenheid moet zijn geweest in de ‘comédie humaine’.

[65]

Febr. - Ter Braak en Marsman bestrijden elkaar in *Forum* over poëzie, en het lijkt mij - ditmaal buitenstaander - volkomen nutteloos. Wij hebben vroeger eindeloze debatten gevoerd over wat meer waard was, *ook* in de poëzie: de persoonlikheid van de poëet of de schoonheid van het poëem. Wij hebben toen ongeveer vastgesteld dat een schoon gedicht van een epigoon vrijwel waardeloos blijft, en het was tenslotte niet eens een zo machtig resultaat, maar in onze literatuur had het zijn nut. Het debat gaat nu om iets anders: is een 'sierdichter' een dichter van betekenis of iemand die zijn 'roes' te zeer au sérieux neemt? Is Ter Braak, die zich minachtend over deze 'roes' heeft uitgelaten, wel tot oordelen over poëzie bekwaam?

De advokaten gaan elkaar met citaten uit Nietzsche te lijf; en Ter Braak, die het laatste woord heeft, stopt Marsman de mond met een welgekozen citaat, d.w.z. stopt Nietzsche de

mond met Nietzsche, wat wel het gemakkelikste is wat iemand doen kan die een komplete Nietzsche in zijn boekenkast heeft staan. Alle citaten van Nietzsche tegen Nietzsche zijn waardeloos. Men kan uit Nietzsche alles halen en alles bewijzen, niet alleen pro en contra het nazisme, maar ook pro en contra de poëzie.

Blijft de roes. Zonder roes geen kunst, heeft Nietzsche zelf vastgesteld. Bravo! - aangezien het een idioot standpunt zou zijn Nietzsche kunstenaarschap te ontzeggen, mag men aannemen dat hij voortdurend de roes heeft beleefd. Er is zeker zelfs een roes van het denken, zonder welke men slecht, d.w.z. banaal denkt, zoals er een roes van het dichten bestaat. Het gescherm met Dionysos laat ik (ondanks Nietzsche) liever buiten beschouwing: dit over en weer ingeroepen patronaat is mij te goddelik in een diskussie waarbij één van de strijders ons altans uitnodigt te twij-

felen aan de goddelikheid van de roes, of van de poëzie.

Ter Braak verklaart dat hij geen pleidooi tegen de roes (en voor de nuchterheid) heeft willen houden, maar *voor de roes,* indien die roes dan maar als zodanig erkend wordt - en ik voeg hieraan toe, wat ik ook uit zijn vorige uitingen heb menen te mogen opmaken:... en als niet zóveel zaaks. Het probleem wordt dan wel kinderlik eenvoudig: de roes heeft niets goddeliks, men wordt er alleen maar een kunstenaar, of een dichter (ik voeg erbij: of een denker) door, zoals Nietzsche, of zoals Jan Engelman. Binnen de roes, erkent Ter Braak Engelman graag. Des te beter! want Engelman's gedichten niet te erkennen als superieure roesvoortbrengselen zou zijn positie verzwakken, en die van Marsman versterken waar deze meent dat Ter Braak inzake poëzieroes analyseert wat hij niet kent.

Ter Braak heeft geschreven: *Waarom zou*

iemand zijn toevlucht nemen tot de poëzie als het niet was dat hij er zijn goede redenen voor had zich niet in proza uit te drukken? Er staat: zijn *goede* redenen. Niet: zijn *slechte* redenen. Ter Braak heeft deze redenen, achteraf beschouwd, dus werkelik als *goed* bedoeld.

Men had zoveel niet durven verwachten, en de konklusie lijkt mij dus: dat Ter Braak volstrekt niets kwaads van de dichter heeft willen zeggen, en dat iedereen verkeerd gelezen heeft die in zijn uitingen over de roes iets minachtends meende te bespeuren. Deze konklusie is mij een pak van het hart. Zelfs als Ter Braak nu nog zou komen verklaren dat hij Nietzsche (en diens roes) tòch boven Engelman (en diens roes) blijft stellen, is er nog niets misdaan, alles welbeschouwd.

[66]

Wie zijn leven verliest, zal zijn leven vinden is eenvoudig een recept voor vermindering van eisen en van trots. Zodra men de duisternis

van de blinde aanvaardt, kan men verrukt zijn als er nog wat schemerlicht komt; zodra men zich te slecht acht om het geringste te vragen, kan men zich verbazen dat men altijd nog wel iets krijgt. Dit is misschien een diepe waarheid; een hoge is het allerminst.

[67]

In een gesprek met R. over zijn vrouw: - Sommige vrouwen zijn als was; je *eigen* warmte komt eruit terug, als je ze zo lang gekneed hebt dat ze een klein beetje zijn gesmolten.

[68]

H. vertelt een anekdote over B. en Raymonde A. in een auto op weg naar Marseille. Raymonde, aan het stuur, overrijdt een hond. Een beetje verder bijna nog een hond. Schreeuwt dan tegen de eigenaars van de hond - boeremensen - om haar ongenoegen te luchten; de mensen antwoorden iets van ‘stik’. Zij laat de auto stoppen en scheldt heviger; B. zegt niets. De boeren, ziende dat de man in de auto

niets zegt, komen nader en schelden haar voor sale putain, ordure, enz. B. zegt niets. Raymonde rijdt door, B. zegt dan: - Goed zo, je hebt het verdiend. - Zij: - Dat kan je wel zeggen, maar in werkelikheid was je bang! - Waarop B. haar twee klappen geeft om te laten zien dat hij niet bang is.

Ik merk op dat het een uitstekend begin zou zijn voor een roman; de personages waren meteen getekend. - H. antwoordt dat elke anekdote met een zekere betekenis het begin van een roman zou kunnen zijn; daarna dat het meer iets voor een vaudeville is (dat hangt van de belichting af); daarna dat het te sociaal is, want eigenlik een sociaal konflikt; daarna worden zijn kommentaren steeds dieper en ingewikkelder, omdat hij soms de neiging heeft om van alles een aanleiding te maken tot diepzinnige verantwoording. Ik voel mij moe en suf, maar stribbel tegen; als ik blijf volhouden dat *ik* het niet als een vaudeville zie, niet so-

ciaal, of altans, alleen sociaal voor zover alles sociaal kan worden gezien, enz., komt hij mij opeens verlossen: - Je bedoelt dat de anekdote een prachtige ellips kan zijn in de psychologie, en dat, als een anekdote een betekenis heeft in deze zin... - Inderdaad, de waarde van de *ellips* is wat ik er zo in savoureer.

[69]

Les Cloches de Bâle gelezen van Aragon. Is dit volgens de leer van het socialisties realisme? men vraagt zich dan af met hoeveel masochisme (ander modewoord) hij zijn wezenlike talent heeft gefnuikt. Er is nagenoeg niets over van de Aragon van *Le Libertinage*. En toch, als men zich, verveeld door deze nieuwe roman (zo satyriek en toch zo zwaar op de hand, zo gehaast en toch zo lijvig) afvraagt of dit werkelik alleen door de nieuwe *bedoeling* komt, dan herinnert men zich zijn eerste boek, *Anicet ou le Panorama,* dat ook even boeiend als afwisselend had moeten zijn, en

dat ook, ondanks alle gaven, een zeer vervelende lektuur uitmaakte.

Een intellektueel die, hoe eerlik en met hoeveel inspanning dan ook, zich van zijn revolutionaire gevoelens bedient om zijn mede-intellektuelen de rug toe te keren, is daarom nog niet opgenomen in het proletariaat. Door zijn programma gebonden, heeft Aragon waarschijnlik toch ingezien dat niet *hij* geroepen was het franse proletariaat 'uit te drukken', zoals dat heet; hem bleef dus over, zich te keren tegen de gemeenschappelike vijand, de hem zoveel beter bekende bourgeoisie. Dat zelfs een schrijver van zijn gaven in een propagandistiese taak bezwijkt onder de cliché-taal van *L'Humanité* is bedroevend, maar misschien onvermijdelik: alleen de kommunistiese kunstenaars die zich zeker voelen in hun kommunistiese rasechtheid en van de nieuwe beschaving die hen voedt - ik denk nu aan de reputatie van een Boris Pasternak - kunnen

zich zonder meer veroorloven grote kunstenaars te zijn; de propaganda is bij hen vanzelfsprekend, wordt *als propaganda* terecht versmaad. Maar waar Aragon dubbel teleurstelt, is in zijn satyre zelf; zijn beeld van de bourgeoisie is te karikaturaal om doeltreffend te zijn, behalve voor geloofsgenoten die alles slikken wat men hen volgens het bekende recept opdient.

Deze 450 blzn. zijn een samenvoegsel van verschillende intriges en genres; het tweede is wonderliker dan het eerste. Men begint met een kleine roman (deel I, *Diana*) die de satyre bevat tegen de bourgeoisie; deze 100 blzn. zijn esteties genomen de beste van het boek, hoewel het beeld van de bourgeoisie als zodanig is mislukt. Tot armoede vervallen aristokraten, waarvan een deel in de demi-monde verzeild raakt, woekeraars die ook nog verklikkers van de politie zijn, grote automobisten en wat militairen, - het is het schuim van het kapita-

lisme, allerminst *de* bourgeoisie. Natuurlik zoekt men tevergeefs één gevoel onder deze allen dat niet overtuigd en intens laag is; maar wat de franse bourgeoisie is kan men met oneindig meer juistheid, en bijgevolg met groter walging, bestuderen bij Henri Bordeaux, en in een 'hoger stadium' bij Mauriac, in een werkelik belangrijk boek zelfs als *Les Thibault* van Roger Martin du Gard. Bij ons heeft men maar het eerste deel te herlezen van Couperus' *Kleine Zielen* om meer haat op te doen tegen het wezen van de bourgeoisie dan Aragon ook maar bij benadering vermag te geven.

De stijl van Aragon's satyre herinnert op onaangename wijze aan de langdradige kronieken van de kleine burgerij door Max Jacob, zelf zo geïnspireerd op de toneeltjes van Henri Monnier. In de genadeloosheid van zijn 'objektieve' portretten is Monnier van deze drie verreweg de meest satyrieke.*

* Men zie de *Morceaux choisis* van Henri Monnier, in Oktober '35 bij de *N.R.F.* verschenen met voorrede van Gide.

Les Cloches de Bâle is voor een groot deel een bewust didakties boek: waarom is het kommunisme beter dan de anarchie, hoe gaat men zich interesseren voor de strijd van het proletariaat? - Het tweede deel, *Catherine,* beschrijft, op nog veel minder boeiende wijze, het doelloze leven van een russiese émigrée, die een even losgeslagen als vrijgevochten juffrouw blijkt te zijn met enerzijds een 'tête de linotte' dat naar het anarchistiese neigt, anderzijds een onbedwingbare erotiese voorkeur voor het militaire. Als bezitster van genereuze gevoelens die de andere bourgeois missen, en als proefkonijn voor het sociale bewustzijn is deze Catherine Simonidzé nog onbeduidender en minder bevredigend dan als gewone vrouwelike protagoniste. Toch schijnt zij voor Aragon de 'vrouw van heden' te moeten vertegenwoordigen, op haar manier; de vrouw die hij voortaan 'bezingen' wil. Nieuw misschot, en nieuw misverstand ten

opzichte van de lezer, die geen querulant hoeft te zijn als hij zich ook hier voelt tekort gedaan. In het derde deel - verkeerdelik geheten *Victor* - komt Catherine, als zij op het punt staat zich in de Seine te werpen, in aanraking met de kloeke proletariër: de taxi-chauffeur Victor, die meer of minder onbewust de mentor van haar verdere sociale leven wordt. Van deze Victor zelf merkt de lezer weinig; waarschijnlik omdat Aragon's gebrek aan kennis met het proletariaat hem wel in staat stelt tot aforismen van het veelomvattende soort, maar niet tot een proletaries portret. Er is in dit derde deel sprake van een staking onder taxi-chauffeurs met al de taaie kracht (van de *goede* soort!) die daarvoor nodig is, tegenover een paar romantiese flarden uit de geschiedenis van de autobandieten van 1912 (een oude liefde van Aragon en ook hier nog als heroïes en aangrijpend voorgesteld, maar toch van de *verkeerde* soort). De ongeveer 150 blzn.

die Aragon voor zijn derde deel nodig heeft, zijn knap vervelend: de biografie van de vrije Catherine, die ook nog een apart romannetje vormde, verloopt hier in een soort historiese kroniek die helaas uitsluitend uit oude kranten schijnt samengesteld. Slechte metode voor een roman, en verfoeilik voor 'geschiedenis'. - En ten slotte een epiloog van zo blzn. met niets dan politiek, waarin alle personages verlaten worden voor propaganda-coupletten van zeer gering allooi, los opgehoopt om de reputatie van de militante Clara Zetkin, voor wie Aragon een grote bewondering belijdt en die hij persoonlik schijnt te hebben gekend maar die desondanks voor de niet-ingewijde lezer nagenoeg onzichtbaar blijft.

Men kan van Aragon (die nog niet helemaal 40 is, meen ik) nog van alles verwachten, en in de eerste plaats dat hij de mogelikheid vindt om zijn militante taak ondergeschikt te maken aan zijn kunstenaarschap. Een andere

stijl dan de leukig-droog-konstaterende die *Les Cloches de Bâle* meestal vertoont, ware dan aan te bevelen. Deze stijl, die in sommige verhalen van *Le Libertinage* uitstekend voldeed, vervlakt op grote lengte tot een ongeïnspireerd kletstoontje, dat haast zonder overgang om kan slaan van een pasklare wereldwijsheid in een krampachtige kinderachtigheid.

[70]

Mei. - A. is nog geen 2 maanden. Op wie heeft hij in die korte tijd al niet geleken? - bij zijn eerste verschijnen, en profil in de wieg, op Goebbels; later op Mirabeau, op de komiek Lucien Baroux, op Hobbes, op het portret van François II door Clouet (dit laatste sprekend), op iedere oude heer die in zijn tukje gestoord wordt.

Een zuigeling leeft alleen met het gat in zijn gezicht. Toch is het leven voor hem al kompleet: het plaagt hem met honger, hij schreeuwt; het troost hem met melk, zijn enig genot; het

biedt hem voor de rest vergetelheid: slaap. Hij mag het zich als een zieke tot geluk rekenen wanneer dit laatste in zijn bestaan overheerst. Bij bewustzijn is alles wat hem onaangenaam treft - vies worden in zijn luiers, verschoond worden, in een badje door warm water gehaald worden, op dieet gesteld worden - heel wat overvloediger dan de enkele ogenblikken waarin hij zuigend geniet.

Zijn uitdrukkingen zijn in de eerste weken dan ook vol tragiek: schrik, ontsteltenis, boos en pijnlik fronsen, angst als voor een beroerte - tegen nog geen enkele lach. Eerst langzamerhand, als hij zich aan allerlei onaangenaams *gewend* heeft, aanvaardt hij een en ander zonder protest.

[71]

Het is een kinderachtige vizie die van Rimbaud een held maakt omdat hij: 1o. afstand doet van een enorm poëties talent (dus een aangeboren en zeldzame rijkdom versmaadt), 2o.

het harde leven verkiest. De vraag is hoe hij zich daarin gehouden heeft, of hij zichzelf bleef, d.w.z. lucide, of zich afgestompt overgaf aan het door hem gekozen en goedkoper opium: dat van zich te laten gaan ‘omdat alles toch maar rotzooi is’.

Hoe konsekwent dit laatste ook nog kan zijn, het heeft niets uitstaande met de heldhaftigheid die een oppervlakkig oordeel erin leggen wil. Het is de liefde voor het slachtofferschap; masochisme met een teater van grootheid.

De grootheid van het slachtoffer blijft inderdaad altijd beschikbaar voor hen die te zindelik waren - of te veranderlik - om arrivés te worden. En tenslotte zijn er maar 4 mogelikheden:

1. Slagen - desnoods met alle vuiligheid, zowel om er te komen als om te blijven waar men gekomen is.
2. Mislukken - met alle toegevoegde bitterheid, echt en gespeeld, beurt om beurt.

3. Berusten in een kleinere rol - genoeg om het hoofd boven water te houden en met als voornaamste winst: zo min mogelik aan anderen verschuldigd zijn en zoveel mogelik zichzelf blijven.
4. Radikale weigering van *alles* - zelfmoord.

[72]

Men zou Stendhal hebben willen kennen; wat zou men met plezier naar hem geluisterd, met hem gepraat hebben. Men zou Nietzsche hebben willen kennen, al moet hij soms erg moeilik zijn geweest. Ik geloof niet dat het veel plezier zou hebben opgeleverd Verlaine te kennen, op zijn best zou men hem kurieus hebben gevonden. Terwijl men bij Rimbaud, zelfs bij alle bewondering, lust moet hebben gehad hem onheus te bejegenen.

Sommige brieven van Rimbaud aan Verlaine (uit Londen) zijn eenvoudig vomitief. Niet om de homosexuele kant, maar omdat ze een be-

rekenende ‘petite poule’ uitstralen, iets geheel onverwachts in dit karakterbeeld.

[73]

Uit behoefte aan mystifikatie liep Baudelaire eens door Parijs met hemelsblauw geverfd haar. Kàn het zijn dat ook hier invloed werkte van Poe? - van deze passage uit de *Marginalia* (over plagiaat): *To disguise his stolen horse, the uneducated thief cuts off the tail; but the educated thief prefers tying on a new tail at the end of the old one, and painting them both sky blue*.*

[74]

Ik heb op Java een Brits-Indiër gekend uit Sind, die Goelam Mohammed heette. Mijn moeder zat in de voorgalerij, op Bandoeng, en zag hem voorbijgaan; zij kreeg lust om de toekomst te horen en liet hem binnenroepen. Hij verklaarde dat hij geen bedrieger was en dus

* Lezer, het is niet bij toeval als iets er ‘met de haren bijgesleept’ lijkt in deze vergelijking.

de toekomst niet zeggen kon, maar dat hij goedkope en dure edelstenen verkocht en ook wel gekleurd glas. Hij was groot en fors, met een werkelik innemend gezicht; wij raakten met hem bevriend en een paar maal in het jaar kwam hij plotseling opdagen en bleef enige dagen bij ons. Hij leerde mij schaken en had altijd verhalen, en hoewel hij niet okkult genoeg was om de toekomst te voorspellen, gaf hij mij een talisman en met mijn ouders sprak hij veel over geesten. Hij was overigens mohammedaan.

Twee van zijn verhalen zijn mij bijgebleven. Toen hij pas in de Soendalanden was, kwam hij eens voorbij het huis van een inlands hoofd en zag in de pendoppo (vergaderloods) een aantal mensen zitten, ernstig en zwijgend, waaronder vele eerbiedwaardige grijsaards. Hij was toen nog jong, en vol religieuze gevoelens sloop hij er heen om achter de anderen neer te zitten. Het inlands hoofd zat in

een stoel tegenover de schare, ook zeer ernstig en zwijgend, en Mohammed begon te geloven dat hij een van zijn kinderen had verloren; hij kon niet anders veronderstellen of deze mensen waren bijeengekomen voor een gebed. Na enige tijd echter hoorde men ergens het kraaien van een haan. Al de eerbiedwaardige grijsaards zuchtten daarop: - Ach, ach, ach! och, och, och! zoiets moois kenden we nog niet. - De zaak was dat het inlands hoofd een nieuwe boshaan (tjangèhgar) gekocht had, met de zeldzame kraai van *Poetri dioek* (de zittende prinses). Zo zuiver was deze kraai, dat alle kenners verrukt waren. Maar voor Mohammed was meerder gekraai nodig eer de betekenis van de bijeenkomst tot hem doordrong: - En toen dacht ik bij mijzelf: 'Al deze eerbiedwaardige grijsaards zijn gek, en ik lijk ook op een gek', en toen ben ik zachtjes opgestaan en weer weggeslopen.

Volgens het andere verhaal zat hij eens in de

trein, toen hij door een Chinees werd aangesproken. De Chinees was scheel en gehavend, en wilde na enkele woorden weten hoe het mogelik was om aan God te geloven. Na vruchteloos op het landschap gewezen te hebben, vroeg Mohammed: - Maar mag ik mijn vriend dan vragen wie hem zelf gemaakt heeft? - De Chinees antwoordde: - Mijn vader en moeder. - Dat kan ik niet geloven, zei vriendelik Mohammed; want als de vader en moeder van mijn vriend mijn vriend gemaakt hadden, hadden zij hun zoon mooi gemaakt, hartveroverend als geen ander, maar niet zo rottig als ik hem hier voor me zie.*

[75]

Het schandaal van de Mij van Letterkunde, aan Marsman de prijs van *ƒ* 1000 weigerend die haar eigen 'kommissie voor fraaie letteren' hem had toegedacht, roept overal opinies en houdingen op, waaronder onverwachte,

* Letterlik: *tapi tida bagini boesoek*.

maar door de hele pers lijkt de Mij ditmaal toch ‘geblameerd’. Het waren vooral onze romancières, zegt men, die met wellust tegen Marsman stemden. Wat een sukses! het verwoede stuk dat hij vier jaar geleden tegen de Mij schreef - veel te verwoed, veel te *edel* in zijn verwoedheid - heeft deze povere lieden dus zó getroffen dat zij zich nu nog gedrongen voelen wraak te nemen, en op deze onthullende manier! Er is geen krant die niet vermeld heeft dat de Mij bovendien niets dan ‘trustee’ was van het geld waaraan wijlen de heer Van der Hoogt deze bestemming verkoos te geven...

Maar in het bizonder opmerkelik is voor mij de houding van de voorzitter, prof. Jan de Vries, die bij staking van stemmen had te beslissen. Hij was vóór het toekennen van de prijs aan Marsman, maar in deze netelige situatie besliste zijn hollands doorzicht, d.w.z. hij ging ‘onderscheiden’, d.w.z. hij kwam tot

de slotsom dat wat hij persoonlik voor eerlik hield, als voorzitter niet viel te handhaven. In funktie koos hij dus voor de oneerlikheid; alsof men hem niet om zijn persoon tot voorzitter gekozen had! Deze keuze, en aldus uitvallend, tussen de eerlikheid als persoon en de oneerlikheid als voorzitter, en op kosten van Marsman, want anders was ze misschien nog wel anders uitgevallen, is tekenend voor het Hollanderschap waartegen Multatuli zijn leven lang heeft gespogen.

[76]

Als men 35 is bedenkt men op een dag met angst dat, als men geen tijd heeft om meer dan 2 goede (grote) boeken per jaar te lezen, men tot zijn 60e nog maar 50 goede boeken lezen kan! Men begrijpt dan opeens waarom er zoveel mensen zijn die helemaal niet lezen. Maar aangezien men daar niet meer toe behoren kan, zweert men zichzelf dat het hoog tijd is alle twijfelachtige boeken met rust te laten,

want als men niet oppast, leest men 50 of 100 van dat soort per jaar.

[77]

Er is een bizondere stijl voor vakfilosofen en andere universitaire geesten, die eruit bestaat om een gedachte in 14 te splijten, waardoor ze een faux air krijgt van 14 gedachten. Het grappige is bovendien dat de denker zich verbeeldt dit ontbinden van zijn denken in een gebonden stijl vast te leggen, immers hij zegt vele dingen in betrekkelik weinig zinnen. Het is de vertraagde film van de gebonden stijl; en evenals daar krijgt iedere beweging iets van *draaien*.

[78]

P., die voor een verleider mag doorgaan, heeft de gewoonte om over de vrouwen met wie hij een ‘avontuur’ had met naam en toenaam te spreken. J., niet minder verleider, maar uit een andere school, maakt hem er een verwijt van. P., ietwat verbouwereerd, zegt: - O ja, als je

het zó ziet, ja... - Hij wil dat J. begrijpen zal hoe weinig hij zichzelf au sérieux neemt in de rol die hij vervult, hoezeer hij juist voelt dat de vrouwen zich van hem bedienen in wat zij zelf willen; het is tenslotte uit bescheidenheid dat hij zich gedraagt op een manier die de andere school ploertig voorkomt.

Wat hij niet weet uit te drukken is: dat hij alleen konsekwent is tegenover wat zijn vrouwelike partners zelf in het leven roepen. Immers, zij zijn erop gesteld om volkomen de gelijken te zijn van de man. En een man die zich geblameerd acht door een ‘avontuur’ *is* geen man, meent P. meer of minder terecht.

[79]

Er zijn ratés die in alle bestaande kunstwerken het lelike zien en voor wie de wereld bestaat uit kunstenaars die hen au sérieux (schijnen te) nemen en de anderen; enkele grote figuren uit het verleden vinden soms genade in hun ogen, omdat deze hen niet hebben kùnnen kennen...

Dit soort is het banaalste.

Een ander soort leeft alleen in sympatie met wat bescheiden opkomt. X. heeft één kleine roman geschreven en wordt genialer verklaard dan al zijn tijdgenoten. Maar laat X. hierna verdwijnen, laat hem vooral het ongeluk niet hebben zich te bevestigen en zijn eerste proeve te overtreffen. Met de naiefste eerlikheid zal de raté geloven dat hij zich vergiste toen hij die eersteling zo bewonderde; of op zijn best, en dan nog uit zelfrespekt, zal hij die eersteling handhaven, - ook om al wat volgt daarachter weg te schuiven.

[80]

B. wordt door iedereen beminnelik gevonden omdat hij beminnelik is tegenover iedereen; maar hij kan dit zijn omdat hij in zijn gevoelens nooit verder komt dan een welwillende onverschilligheid. Hij heeft trouwens een voortdurend besef van het histories-relatieve: hij kan geen geval horen of meemaken zonder het

te verplaatsen onder de Chinezen, de Grieken, in de Middeleeuwen en de Renaissance. Kan hij van zijn vrouw houden, terwijl hij niet weet hoe zij geweest zou zijn als Cirkassiese in een harem en hijzelf bijv. als condottiere van het quattrocento? Toch zou het hem natuurlik onaangenaam zijn als zij ophield van hem te houden: misschien moet men hierin zijn tijdsbewustzijn zoeken, zoals er onmiskenbare symptomen bestaan van klassebewustzijn bij de arbeider en van sexebewustzijn bij de feministe.

[81]

Sublimering door hypokrisie.

Het kan zijn dat de grootste literatuur ontstaat uit gesublimeerde polemiek. Ieder groot schrijver heeft de behoefte bepaalde dingen te bestrijden; het spontane uitleven hiervan brengt hem tot de ‘versnippering van de pamflettist’, het terugdringen en later vermommen

tot het ‘meesterwerk’. De z.g. objektieve Tolstoï is een indrukwekkend voorbeeld.

[82]

Een man overleed op zekere dag en onder zijn papieren vond men een velletje waarop hij geschreven had: *Wanneer ik dood ben, is alles wat ik bezit voor mijn vrouw. Ik wens begraven te worden met een minimum van kosten en dat niemand dan mijn vrouw meegaat naar het kerkhof*.

De man had geen kinderen, zodat het vanzelfsprekend was dat zijn vrouw alles erfde wat hij bezat. Dit was bovendien niet veel.

Toch begreep niemand iets van zijn laatste wil; een notaris kwam, om te zoeken naar andere erfgenamen, en zei dat hij een testament had moeten laten maken, want dit hier wat hij eschreven had was volstrekt geen testament. Van de buren begreep letterlik niemand wat hij bedoeld had omtrent de begrafenis, de strekking van de wens die hij geformuleerd

had was vooral voor iedereen heel vreemd. Zij besloten dus dat hij niet bedoeld kòn hebben wat daar op het papier scheen te staan en velen gingen met zijn vrouw mee naar het kerkhof. Een buurjuffrouw zei: - Zou die man zo lui zijn geweest, dat hij er de notaris niet bij geroepen heeft? - Deze buurjuffrouw was ervan overtuigd dat zij in notaris-stijl alles begrepen zou hebben, want dat de notaris ook iedere diepere bedoeling over de begrafenis zou hebben verklaard.

Er zijn mensen die een opstel voor zich moeten zien om te voelen dat er een gedachte of opvatting in wordt uitgedrukt. Ik heb in deze notities gedaan als de man van mijn verhaaltje en aan begrijpers van dat soort niet gedacht.